

15776 Hier beghint dat seste boec vande ouder-
 15777 dome.
 15778 **1**Als gheseyt is vanden
 15779 proprieteysten der de-
 15780 len vanden mensche
 15781 int speciael soe blijfter
 15782 noch te seggen vanden
 15783 proprieteysten des men-
 15784 schen int speciael ende oeck int ghemeyn
 15785 nader verwandelinghe des ouderdoms
 15786 ende naden onderscheyde des geslachts ende
 15787 der natuerliker dingen mer tegen me-
 15788 nigerhande schelinghe werden diuers
 15789 ende contrarie proprieteysten aen gedacht
 15790 wt allen desen.
 15791 Dat i. capitel vande outheit
 15792 **2**ETas is outheit of een etaet dat is
 15793 een kint van enen iaer heeft outheit ende
 15794 een man van xxx. iaren heeft outheit dit
 15795 is etate genoemt ende als remigius seyt
 15796 so en is etas anders niet dan die houdin-
 15797 ghe der natuerliker doechden na contra-
 15798 rien beroeringe of lopen of dat die hou-
 15799 dinghe gemerct is nader rusten die daer
 15800 tusschen geset is want na deser so gaet
 15801 een mensche verbi ende sterft ende en
 15802 blijft nimmermeer in enen staet Of als
 15803 ysidorus seyt Etas is een tijt des leuens
 15804 vanden diere beghinnende vanden ont-
 15805 fanck der vruchten ende nader outheit
 15806 af latende Item als constantinus ende
 15807 ysidorus segghen so sijn vele onderschey-
 15808 den vanden etaten dat is vanden ouder-
 15809 dom Die eerste etaet is kinsheit dat is
 15810 wanneer die kinder eerst haer tanden was-

15811 sen die welke vij. maenden duert ende
 15812 noch alte tederken is ende is morwe en-
 15813 de vloyende | want men moetet alden dach
 15814 voetsteren ende van dien tiden voirt als
 15815 vanden seuen maenden leden so coemt
 15816 ende duert tot seuen iaren toe ende dan
 15817 hietet kint Infans dat is niet sprekende
 15818 wantet niet bescheydeliken spreken en
 15819 can om der tanden wil die noch niet wel
 15820 gheordineert en sijn als ysidorus seyt
 15821 Hier nae coemt puericia want die kin-
 15822 der noch puer sijn tot haren vierthien-
 15823 den iaer | ende hiet oeck daer om puericia
 15824 want die kinder alsoe puer sijn als dye
 15825 appel vanden oghe als ysidorus seyt.
 15826 Desen volghet adolescencia dat is was-
 15827 singhe ende dese eyndt tot drieweruen
 15828 seuen iaren dat is totten beghin van twe
 15829 ende twintich iaren als viaticus seyt en-
 15830 de ysidorus seyt tot acht ende twintich
 15831 iaren **3** | ende die medicus tot xxx. iaren
 15832 daer om dat dese nvt sijn te winnen en-
 15833 de om starcte te hebben in deser etaten
 15834 sijn die leden noch morwe ende wtstrec-
 15835 kelic ende daer om wassen si om der het-
 15836 ten wil die in hem dominerende is tot-
 15837 ter volcometheit des vervullens | hier
 15838 nae coemt iuuentus dat is die ioecht en-
 15839 de dese is die middel onder allen etaten
 15840 Ende si is die starcste | ende strect totten
 15841 vijf ende viertichsten iaer of tot vijftigen
 15842 ende daer wort die ioecht gheeyndt en-
 15843 de iuuentus is gheseyt van iuuando dat
 15844 is helpen want die ionghelinc is ghe-
 15845 set int eynde dat hij dan niet meer was-
 15846 sen en mach ende daer om is hi starc te
 15847 helpen | desen volget senecta dat is die
 15848 ouderdom als ysidorus seyt die welcke
 15849 ouderdom een middel is tusschen dye
 15850 ioecht ende decrepitem Decrepitus dat is

15851 die leste etaet | wanneer een mensche te
 15852 mael bestaet te bucken ende duert tot seuen-
 15853 tich iaren toe of langher als tot xc. die
 15854 van goeder complexien sijn die medici seg-
 15855 gen als ysidorus seyt dat die menschen die van
 15856 couden bloede sijn dat die dwaes sijn als
 15857 die wise inden welken dat warm bloet bo-
 15858 uen gaet want die oude luden inden wel-
 15859 ken tbloet coudt ende niet warm en is die
 15860 sijn plomper van sin dan die ghene dye
 15861 veel hetten hebben want die oude luden
 15862 ouermits hare groter outheit soe verwis-
 15863 selense mer die kinder om hare wellicheit
 15864 ende om haer lichticheyt van sinnen dat si
 15865 niet en weten watten dat si doen soe sijn
 15866 si onwetende als ysidorus seyt | ende dat leste
 15867 deel der outheit dat is senium ende is dat
 15868 eynde des leuens van alle den etaten de-
 15869 se etaet haelt veel onghemaken of als
 15870 goede ende quade als ysidorus seyt | si haelt die
 15871 goede af want si verlost ons vanden tiran-
 15872 nen ende vanden machtigen ende der weel-
 15873 den geeft si een eynde ende si breect dat ge-
 15874 welt der genoechten ende die wijsheit bloy-
 15875 et als in velen ende si geeft ganse raden ende
 15876 si is eynde der droefheit ende beghinsel der
 15877 salicheit si is een wechganc vander vresen
 15878 si is een toeganc totten loon si is volco-
 15879 men in dye verdient ende is een disposici ter
 15880 volmaectheit ende die quade dingen voirt
 15881 hi mit hem want altoes sijn die oude in
 15882 derdriete⁴ ende in crancheyden daer sijn twe
 15883 dingen daer die crachte des menschen
 15884 af verminret werden als suucte ende out-
 15885 heit als ysidorus seyt In die ouderdom wert
 15886 die natuerlike hetten gheslecht ende dair
 15887 gebreect die cracht die daer regieren sou-
 15888 de ende die humoer dat is die vuchticheit
 15889 wort gesolueert ende die doecht der craf-
 15890 ten gebreect daer | ende die vleyschicheyt

15891 wort verteert ende die zenen werden ghecrom-
 15892 pen ende die huut gerompelt ende tlichaem
 15893 wert gecromdt die gedaente veruaert en-
 15894 de die schoenheit des lichaems wort te
 15895 niet ende daer om werden alle dese inder out-
 15896 heit ende die oude werden vanden luden
 15897 gelastert ende wort swaer ende onlustich van-
 15898 den luden geoerdelt ende hi wert van hoe-
 15899 sten van spuwen ende van hulzen ende vau⁵
 15900 bulzen ghemoyet thent die assche in as-
 15901 schen gheresolueert wert ende die puluer
 15902 inden puluer verkeert wort want in desen
 15903 spacien des tijts ende der etaten hebben die
 15904 filosofhen dat menschelike leuen be-
 15905 screuen inden welken hi verwandelt wert
 15906 ende loept euendicht totten ende des doots
 15907 Hier toe ysidorus
 15908 Dat ij. capitel vande doot
 15909 ⁶MOrs dat is die doot daer om dat si
 15910 bitter is Item men sal weten als ysidorus
 15911 seyt dat die doot drierhande is als zuer
 15912 onrijp ende verdient Die eerst is der kinder die
 15913 ander der ionghelingen | die derde is na-
 15914 tuerlic ende der ouder Item alle dode an-
 15915 ter het is een like of een vulic die dode
 15916 hiet funus dat is een like vanden coerden
 15917 die ontsteken waren of sijn die welke coer-
 15918 den die oude wijleneer plaghen te dragen
 15919 voer die baer des armen menschen mit
 15920 wasse omghegort Cadauer dat is vulic
 15921 van cadendo geseyt dat is van vallen | als
 15922 wanneer die dode valt dat hi dan int graf
 15923 wert gheworpen ende dan wort hi defunc-
 15924 tus ghenoeemt dat is begrauen ende het is
 15925 oeck genoemt sepultus etcetera Die ander
 15926 proprieteyten des doods soeket neder-
 15927 waert van desen sesten boeke int eynde van-
 15928 den siecheden Na desen is te seggen van-
 15929 den proprieteyten des menschen als totter
 15930 kinscher outheyt ende eerst van sijnre win-

15931 ninghe want sijn sceppinge is also veel
 15932 hoger bouen der sceppenis der dieren als
 15933 die mensche waerdiger is niet alleen na-
 15934 den gedachten mer oec nader getem-
 15935 perder complexien des lichaems aristotiles
 15936 seyt libro ij. Ghelikerwijs dat gout of sil-
 15937 uer hem heeft totten minsten datter ge-
 15938 munt is alsoe hebben hem alle disposicien
 15939 der ander dieren totten mensche wan-
 15940 neer si totten mensch gelijct waren wair
 15941 af want die mensche die waertste crea-
 15942 tuer is van alle den creaturen so is die
 15943 natuer getwuioudicht den mensche te
 15944 gheuen die edelste lede ende menigher-
 15945 hande die bequaem sijn den werken die
 15946 oec menigherhande sijn waer om dat van
 15947 sijnre scheppinghe naden lichaem cor-
 15948 telic sommighe punten te segghen sijn
 15949 Dat iij. capitel van de sceppinge des kints
 15950 ¶ Item vander sceppinge des kints
 15951 wort behoeft een bequaeme ma-
 15952 terie ende een nutte stede ende dienst der na-
 15953 turen als hetten als causa efficiens dat
 15954 is een werckende sake ende een gheest in-
 15955 vloyende den lichaem een craft in of een
 15956 virtuuut ende die dat lichaem regierde Item
 15957 die materi des kints is een zadelic hu-
 15958 moer die vanden zade gecomen is ende dic-
 15959 ke bijder daet der winninge wt allen de-
 15960 len haerre beyder als des vaders ende der
 15961 moeder | eerst gesprayt in die stede des
 15962 ontfangs die aentreckende is ouermits
 15963 craft der naturen ende wert inden cellekens
 15964 der moeder vergadert ende wort te gader
 15965 gemengt ouermits der hetten die dair
 15966 werckende is want waer dat sake dat die
 15967 menghinghe des verduwende bloets der
 15968 beyder ouders niet en worde so en moch-
 15969 te die sceppinghe des kints niet wesen
 15970 want die materi des bloets die vanden

15971 man gaet is dicke ende hete | want ouer-
 15972 mits sijnre groter dickicheit en macht
 15973 hem niet breyden ende vander overuloedicheyt der
 15974 hetten soude die materi des kints ver-
 15975 derft werden ten waer dattet getempert-
 15976 heit crege vander materien des wijfs
 15977 bloede dat contrari gedaente heeft ende de-
 15978 se materie wanneer si coemt in die celle
 15979 der rechter siden so coemter een knecht-
 15980 ken af ende in die lufter een meysken | on-
 15981 derscheyt valter of diuersiteytschap ick en
 15982 kans niet duytschen om den bouenganc
 15983 der hetten billiker in die rechter side dan
 15984 in die lufter aldus seyt constantinus ende aristotiles
 15985 libro xv. Is dat sake dat dye doecht des
 15986 bloets verwinnende is inden man so salt
 15987 den vader gelijc wesen ende also verkeert | ende
 15988 si is effen gelijc in beyden so salt hem bei-
 15989 den geliken | dese materi ouermits der
 15990 doecht der hetten gecoect wert mit enen
 15991 alte dunnen vellekijn ommeuangen bin-
 15992 nen den vellekijn die clærheit des melcs
 15993 wort ghewronghelt ende dit vellekijn is
 15994 die materi vanden embryo dat is daer
 15995 tkint in leyt twelc een scoe is ende een dec-
 15996 sel waer af dattet kint ghedect wort in-
 15997 den buke der moeder ende dese scoe coemt
 15998 mitten kinde wt alst gheboren wert als
 15999 die tangheskens gescoert sijn daert me-
 16000 de aen der moeder hinck ende waert sake
 16001 dattet daer in bleue als inden buke mit
 16002 eniger aenturen nader dracht so sou-
 16003 de twijf in vresen bliuen ende als die ont-
 16004 fangen materie die daer vergadert inden
 16005 cellen so ouerseynndt die natuer dat men-
 16006 strualighe bloet van wes hetten ende hu-
 16007 moren die ontfangen dracht geuoedt
 16008 wert als galienus ende constantinus seggen want
 16009 dat saet dat gecoaguleert wert mit den
 16010 gheest ende mit der natuerliker hetten vol

16011 is ouermits sommigen aderen ende arteri-
 16012 en die gewassen sijn vander substancien des
 16013 saets ende versament mitten menstrualighen
 16014 bloede trect dat voetsel na hem ende dat
 16015 was noot op dat die materi des Kindes
 16016 geuoedt mocht werden bijden aderen
 16017 ende dat hem die gheest gegheuen mocht
 16018 werden bijden arterien mit desen tweën
 16019 als mitter zadeliker materien ende mitter
 16020 voedeliker humoren werct die natuerli-
 16021 ke hetten mede welke hetten daer bin-
 16022 nen gesloten bijder cracht die inferme-
 16023 rende is pijntse haer te sceppen ende te
 16024 vormen die lede des lichaems vanden
 16025 kinde want vanden wesen dies zaedts
 16026 formeert si die herssen die beenre die car-
 16027 tillaginen ende die vellikens zenen ade-
 16028 ren ende arterien | die natuer maect die le-
 16029 uer vanden menstrualighen bloede ende alle
 16030 vleyschelijke lede der welker substanci
 16031 gescapen wort vten bloede Inden eer-
 16032 sten formeert die natuer die principael
 16033 leden als thert die hersseu⁸ ende die leuer
 16034 die welcke fundamenten der ander sijn
 16035 ende dat int beghin wanneer si inder massen
 16036 des vleysch sijn soe comen si hem bi mer
 16037 daer na werden si van malcanderen ghe-
 16038 sceyden van desen drien fondmenten⁹ co-
 16039 men drie ander | als vander herssen ende
 16040 van nucha des rugs comen die zenen van-
 16041 der herten die arterien ende vander leueren
 16042 spruten die aderen ende van desen fundamen-
 16043 ten der vruchten heeft die natuer die been-
 16044 re gemaect dese te verwaren als die cop
 16045 vanden hoofde totter beschermenisse der
 16046 herssen ende die ribben der borst totter be-
 16047 schermentis der herten ende also vanden
 16048 anderen na desen comen ander leden die
 16049 after dese staen als die handen die voe-
 16050 ten ende deser ghelike dese en werden niet

16051 te gader gemaect mer alleynsken tkint
 16052 wort mit vier graden gescapen Die eer-
 16053 ste grade is alst noch bijden melc is | die
 16054 ander grade is alst zaet hem thans mengt
 16055 mitten bloede ende dan en sijn thert ende
 16056 die herssen noch niet volmaect mer si sijn
 16057 een vleyschige masse welcken anderen
 16058 grade ypocras fetus hiet dat is dracht
 16059 die derde grade is mitter herten mitter
 16060 herssen ende mitter leuer ende als dese ghe-
 16061 uormt sijn so sijn die ander leden oec noch
 16062 ongedeylt | die leste grade is wanneer al-
 16063 le die leden gelijc gemaect sijn ende ghe-
 16064 uormt welke grade van ypocras infans
 16065 ghehieten wert | infans is een kint dat
 16066 noch so ionc is dattet niet spreken en can
 16067 ende als dat lichaem dan al ghemaect is
 16068 alst wesen sal ende het een siel ontfangen
 16069 mach so wortet leuende ende beghint hem
 16070 te roeren ende mitten voeten te stoten | ende
 16071 ist een meysken so wortet meer geroert
 16072 in die luffer side dan in die rechter ende
 16073 ist een knechtken so wertet meest in die
 16074 rechter side gheroert als galienus seyt
 16075 Inden grade des melcx is fetus dat is
 16076 die dracht vij. dage | ende inden grade des
 16077 bloets ist ix. dagen ende inden grade der vley-
 16078 schiger massen ist xii. dagen Inden vierden
 16079 grade voir die volmaectheit ist xvij. da-
 16080 gen | vnde versus Sex in lacte dies ter sunt in san-
 16081 gwine trini Bisseni carnem ter seni membra
 16082 figurant | ende daer om vanden dage des ont-
 16083 fangs totten dach der veruullinge ende dat die
 16084 dracht leuende wort sijn xlvi. daghen also
 16085 dat die eerste ende die leste werden binnen be-
 16086 slotelic gehouden dat is dattet kint tusschen
 16087 den eersten ende den lesten dach volmaect wort
 16088 als binnen xlvi. dagen ende na deser manie-
 16089 ren reket augustinus die timmeringe des tem-
 16090 pels onder den ghetale van xlvi. iaren

16091 den welken hi gelijct die volmaetheit
 16092 des lichaems ihesu cristi ouer iohannes
 16093 int seste ende int vierde boeke vander mis-
 16094 daet of de crimine int v. capitel Inden wel-
 16095 ken hi sonderlinge dese woerden voert
 16096 brengt veertich weruen vi. Ic en cans
 16097 niet verstaen ic settet in latijn alst daer staet
 16098 quadragesies sexies seni ducenti sunt et
 16099 lxxvi. dies | welc getal der daghen ver-
 16100 vult ix. maenden ende vi. dagen Ende daer
 16101 volcht int selfde wes soen des heren wort
 16102 verraden viij. kalendas ianuarij ende van-
 16103 den dage des ontfangs die gegheuen
 16104 was kalendas aprilis al tot viij. kalen-
 16105 das ianuarij werden gheuonden ghere-
 16106 kent twe hondert ende lxx. daghen die dat
 16107 seste getal ses ende veertich weruen heb-
 16108 ben in welken getal die tempel ghetim-
 16109 mert is etcetera Constantinus seyt libro iij. capitulo
 16110 xxxiiij. Dat een knechtken dat in die ach-
 16111 tende maent gheboren sal werden wort
 16112 in xxx. dagen geuormt ende in tzeuentigen
 16113 volmaect daer na set hi voert een knecht-
 16114 ken van x. maenden wort gheformeert
 16115 in xlvi. daghen ende in negentighen vol-
 16116 maect Item een knechtken van ix. maen-
 16117 den dat wort geformeert in xl. daghen
 16118 ende in lxxx. volmaect Item inder seluer ste-
 16119 de wort bescreuen die tijt wanneer dat wijf-
 16120 lic geslacht leuende werdet ende volbracht
 16121 mer dat liet ic after om der cortheit wil
 16122 mer dat alleen te verstaen dattet meysken
 16123 traechliker gheformeert wert ende vervult
 16124 dan een knechtken ende die reden dair af
 16125 wort daer bewijst want dat saet daer dat
 16126 knechtken af gewonnen wort is starker
 16127 ende heter ende wort oec in eenre heter ste-
 16128 de geset dan tsaet daer tmeysken af co-
 16129 met Constantinus ende galienus segghen daer oec
 16130 ouer die amphorismen ende ypocras oec

16131 Dat alle kinderen in viij. maenten beroe-
 16132 ren heeft want waert dan also starke dat-
 16133 tet wt comen mocht het soude wel leuen
 16134 ende en gaet niet wt so wertet gecranct van-
 16135 der beroeringhe also dattet dan lijdt so
 16136 veel alst in die ander maent wt coemt so
 16137 en macht niet weder volcomen ende ist dat-
 16138 tet verhouden mach werden ix. maen-
 16139 ten vol of totten begin der thiender maent
 16140 so wortet kint weder starck ende wert dan
 16141 sonder vrese gheboren als constantinus seyt libro
 16142 iiij. in pantegni capitulo xxxiiij.
 16143 Dat iiij. capitel vanden kinde
 16144 **10** Infantulus dat is een kindekijn dat
 16145 wort gewonnen van zaden die con-
 16146 trari qualiteyten hebben | inder rechter
 16147 side ist een man in die lufter side een wijf
 16148 ende wort inden buke geuoedt van menstru-
 16149 aligen bloede Item die mensche neemt
 16150 van beghin sijn voetsel van eenre vuyltre
 16151 ende van eenre sieker materien ouermits
 16152 der virtuten der hetten ende dat die natuer
 16153 mede werckende is ende breydende alle
 16154 die leden alleynsken ende oec niet haestelic
 16155 en wort die mensche gheformeert mer al-
 16156 leen cristus was haestelic geformeert inden
 16157 buke ende gescheyden te punt doe hi inden
 16158 buke ontfangen was als constantinus seyt wan-
 16159 neer die siel int lichaem gaet so ist leuen
 16160 volmaect ende dat lichaem voelt dan die om-
 16161 goringe des vellekijns ouermits den
 16162 sin der naturen ende wort beroert als dat
 16163 breect of schoert van welcker beroeringe
 16164 die moederlike buke gestoten ende be-
 16165 swaert wert ende als die werckinge der na-
 16166 turen gedaen is bijder sceppinghe des
 16167 kints of des kindekens ist dat haer ba-
 16168 ringe salich is soe pinet hem ter achter of
 16169 ter negender of ter thiender maent wt te
 16170 comen als vten buke ende alst wt coemt so

16171 ist mitter secundinen omghegort in wes
 16172 wtganghe die moederlike buke wordt
 16173 om ghegort mit grote zericheyt ende dat
 16174 gheschiet wanneer die baringe alte vro-
 16175 ech coemt ende als sij dan coemt totter luch-
 16176 ten die alte cout of alte heet is so heeft
 16177 sij droefheit ende armoede waer of dat sij
 16178 openbaerlic lude roepen moeten Item
 16179 tvleysch eens kints dat thans ghebo-
 16180 ren is dat is zeer tederken ende driuende
 16181 ende daer om sijn hem menigherhande boe-
 16182 **11**ten gheset als constantinus seyt libro iij. capitulo
 16183 xxij. Die kinder als sij eerst wten buke
 16184 comen soe salmense wijnden in rosen mit
 16185 soute ghewreuen op dat haer leden ghe-
 16186 starct sullen moghen werden ende sij sullen
 16187 verlost werden vander slimigher vuch-
 16188 ticheyt daer sullen haer raken **12** ende haer tant-
 16189 vleysch ghewreuen werden mit enen vin-
 16190 gher die mit honich besmeert is op dat
 16191 sij ghestarct moghen werden ende op dat
 16192 den ionghen een appetijt comen mach
 16193 vander soeticheyt des honichs ende men
 16194 salze dicwijl baden ende nae smeren mit o-
 16195 leo mirtino of mit oleo rosarum ende men sal
 16196 daer mede alle die leden wriuen ende son-
 16197 derlinghe die leden der mannekijns wes
 16198 leden hart wesen sullen om dat si arbey-
 16199 den moeten ende men salse altoes doen sla-
 16200 pen als zij slapen zullen in donckeren ste-
 16201 den op dat haer lichtkijn te samen crupen
 16202 mach ende te bat verenicht werden want
 16203 een clare lucht scheifelt dat gesicht en-
 16204 de quetst die cranke oechskens ende mae-
 16205 ctse dicwyle schelue ende daer om en sal-
 16206 mense niet setten noch leggen in de lich-
 16207 tende claerheyte op dat die sienlike ghe-
 16208 est niet ghesprayt en worde ende bouen al-
 16209 le dinghen ist te schuwen dat si mit ghe-
 16210 nen quaden ende corruppeerden melcke

16211 niet gheuoedt en werden want van qua-
 16212 den melck der voedster comen veel qua-
 16213 der siecten als puustkens inden mont co-
 16214 ringe sage cramp lopinghe des buucs
 16215 ende deser ghelike noch men sal den ion-
 16216 geskens als si siecke sijn gheen medecijn
 16217 gheuen mer men sal den voetster mede-
 16218 cijn ende bequaem diete geuen | op dat al-
 16219 soe tghebreck des kints veruult mach
 16220 werden als hi daer seyt constantinus van
 16221 goeder disposicien des melcx dat voedelic
 16222 is wort een goet wesen des kints etcetera
 16223 ende also doet oec verkeert ende alsoe vander
 16224 corrupcien des bloets vander voetster
 16225 wort van node dat lichaemken des kin-
 16226 dekens gequetst ende dat is om die mor-
 16227 wicheit der kindeliker naturen ende om die lich-
 16228 te verkeringe des melkigen voetsels ende
 16229 daer om dat die ledemens der kinderkens al-
 16230 so tederken sijn so hebben si een buesom-
 16231 heit totter ontfangenis menigherhande
 16232 figuren ende daer om salmen haer ledemens
 16233 mit swachtelen ende banden bequameliken
 16234 binden op dat si niet crom werden en sullen ende
 16235 dat si gheen mistant crigen en sullen van-
 16236 den liue soeket in tvijfte boeke vanden na-
 16237 uel Item want die kinderkijns veel voet-
 16238 sels nemen daer om behoeuen si veel slaeps
 16239 op dat die natuerlike hetten weder mach
 16240 werden in geroepen ende op dat haer voet-
 16241 sel te bet verduut mach werden ende daer om
 16242 plegen die voetsteren die kinder in wiegen te
 16243 legghen ende waggelense ghens ende har-
 16244 waert op dat die hetten gestarct sal mogen
 16245 werden van ghetemperder beroeringhe
 16246 Men pleecht hem oec te singen op dat
 16247 si vander soeticheit des sangs ontslaep
 16248 mogen werden daer toe seyt aristotiles libro ij.
 16249 Dat inden iongen kinderkens veel hers-
 16250 sen is nader grootheyte des lichaems te

16251 rekenen soe heuet seer veel breyns waer
 16252 af dat ouerste deel des lichaems vanden
 16253 kinde is meerre ende swaerre dan dat neder-
 16254 ste deel ende daer om cruypt dat kint alst ionc
 16255 is op sijn handen int beghinsel alst eerst
 16256 leert gaen ende daer na vast alleynckken na
 16257 dien dat hem sijn rugsken ende sijn beenkens
 16258 bestaen te stiuen richtet hem op want dat
 16259 voerste deel wort geminret ende daer om
 16260 wortet lichter ende dat nederste deel dat
 16261 wast ende daer om wortet swaerre Die e-
 16262 taet vanden kinde datmen infans hiet he-
 16263 uet sijn eynde inder beghinninge der e-
 16264 taten diemen puer of puerilis hiet ende dat
 16265 is int beghin van vij. iaren so gaet etas
 16266 infantis wt ende etas puerilis beghint.
 16267 Dat v. capitel vanden kinde van vij. iaren
 16268 **13**PVer in tghemyn te spreken is een
 16269 kint mer hi meynt dat tot sinen vij.
 16270 iaren ghecomen is ende is also ghehieten
 16271 van puritas dat is puericheit als ysidorus seit
 16272 want dan voirt aen ist vander mammen ge-
 16273 nomen ende so machment daer na dwin-
 16274 gen ende leren ende settent onder enen diet
 16275 leert ende castijt dit kint is van heter ende
 16276 vuchter complexien inden welken die beroe-
 16277 ringhe der minnen om die enghicheit der
 16278 wegghen gheen macht en hebben totten
 16279 iaer hare wasdom als totten xiiij. iaer |
 16280 dese kinder hebben morwe vleysch buech-
 16281 som van liue abel ende licht totter beroe-
 16282 ringe leersam van sin sonder sorge ende ley-
 16283 dende een seker leuen sonder sorchuoudich-
 16284 eit ende si sijn prisende alle boertelike din-
 16285 ghen ende geen dinc meer ontsiende dan
 16286 die garde ende si sijn meer begerende enen
 16287 corf vol scoenre appelen dan gout of sil-
 16288 uer ende si en hebben gene scaemte ende si
 16289 werden rasch toernich om die beroerlich-
 16290 eit der hetten des vleysch ende der humo-

16291 ren ende si sijn oec schier gesoent mit enen
 16292 eye of mit enen appel ende si werden lichte-
 16293 lic gequetst ende si mogen qualiken arbey-
 16294 den om die beroringe der heter humo-
 16295 ren die in hem is ende alle den dach willen si
 16296 eten daer om dat si selden rusten so lopen
 16297 si hier so lopen si daer ende dat is al om der
 16298 groter hetten wil want si sijn hete van na-
 16299 turen ende si maken hem noch heter mit lo-
 16300 pen ende mit springen waer bi dat si oeck
 16301 lichteliken sieke werden om die oueruloe-
 16302 dicheit des voetsels van horen ouders dye
 16303 gecorrnmpeert **14** geweest hebben als in-
 16304 den kinderen die malaetsch ouders ge-
 16305 hadt hebben of ander gebreken voet euel
 16306 gebreck vanden steen ende menige ander
 16307 siecheit Item aristotiles seyt libro iij. Die stem-
 16308 me en wort inden kinderen niet verwisselt
 16309 voer dat hem lust der minnen spel ende wan-
 16310 neer si verwandelt wort dat is een teyken
 16311 dat si volwassen sijn ende werden si edel voirt
 16312 te winnen Item die cleyn kinderkijn heb-
 16313 ben dicwijle quade zeden si en dencken
 16314 niet verder dan hem die naze lanc is dat
 16315 is die dingen die tegenwoerdich sijn ende
 16316 vanden toecomende dinghen en roeken si
 16317 nymmermeer | si minnen die spuelen ende
 16318 ander ydelheit ende si en dencken op gheen
 16319 winninghe noch op nutscap ende si tellen
 16320 die minste meest te wesen ende die meest
 16321 minst ende die alre meeste slaen si voer niet
 16322 daer om begeren si deerlike dingen ende die
 16323 al contrari sijn ende si prisen die schoon
 16324 deernen meer dan die mannen doen ende
 16325 si kermen meer dat die goede dranc wt
 16326 is als daer goet bier of wijn ghelopen
 16327 heeft dan dat si haer patrimonium verteert
 16328 hebben ende datmen hem goet doet en ge-
 16329 dencken si niet ende alle dat si sien begheren
 16330 si te hebben ende grijpen toe mitter hant

16331 ende roepen ey lieue geeft mi dat ende si sijn
 16332 garen by een te callen van hore dwaes-
 16333 heyt ende ydelheit ende scuwen dat ghesel-
 16334 scap der ouder ende der wijser ende geen hey-
 16335 melic dinc en helen si mer wat si sien of
 16336 horen dat clappen si voert si screyen lich-
 16337 telic ende lachen schier weder ende alle den
 16338 dach roepen si ende gerruleren ende si swij-
 16339 ghen nauwe als si slapen ende als si ghe-
 16340 waschen sijn vander vulnissen so gaen
 16341 si vluchs weder ende maecken hem onreyn
 16342 ende wannneer¹⁵ datse die moeder haer hoeft
 16343 dwaen sal of kemmen soe spartelen sider
 16344 ieghen ende en moghen niet so langhe le-
 16345 dich wesen ende si en denken niet dan om
 16346 den buke te vullen ende si en weten die ma-
 16347 te hoers bukes niet mer si begheren al-
 16348 toes te eten ende te drinckende si en en¹⁶ staen
 16349 nauwelic vanden bedde op si en willen
 16350 eten dese dinghen ende menighe ander on-
 16351 nutte dinghen begeren si altoes
 16352 Dat vi. capitel van een meyskijn.
 16353¹⁷ PVella dat is een meyskijn ende is
 16354 puer als die appel vanden oge als bo-
 16355 uen alle dinghen die inden meyskijn ge-
 16356 mint worden dat is reynicheyt ende scha-
 16357 melheyt Item die meyskins sijn te mer-
 16358 ken want nader complexien sijn si heet
 16359 ende vucht ende teder ende gracelic van liue ende
 16360 buychsom ende schoen ende nader begeerten
 16361 des ghedachts blode scamel ende vrolic
 16362 na der buytenster composien sijn si ge-
 16363 leert in zedicheyden ende inder spraeken
 16364 scalc ende zwichende ende lecker inden cle-
 16365 deren Item die maecht is een name des
 16366 ouerdoems die geheel is ende eersaem
 16367 als ysidorus seyt want die maechden heten
 16368 wy ghemeenliken meyskijns of aldus
 16369 dat virgo is dat is puella ende also verkeert
 16370 een maecht of een wijf heeft gemeenlic

16371 buechsommer haer ende morwer dan dye
 16372 man ende oec veel langer eens wijfs ver-
 16373 we is gemeenliken witter dan des mans
 16374 haer aensicht is blide morwe of saeft cla-
 16375 re smekende hebbende vanden scoude-
 16376 ren totten nauel toe een smal lichaem ende
 16377 vanden nauel voert nederwaert daer sy
 16378 den noet liden grouer ende hebben die han-
 16379 de ende alle die einden der leden buech-
 16380 sommer dan die mannen ende oeck subtijlre
 16381 haer stemme is claer ende clein haer spra-
 16382 ke is licht haer ganc is cort mit corten crom-
 16383 men of schieuen treden haer moet is ho-
 16384 uaerdich ende sijn schier toernich ghe-
 16385 maect ende si hout lange hat si is oec ontfer-
 16386 mhertich si is nidich ende sy en mach niet
 16387 veel doen si is goet te leren drogachtich
 16388 vrecke ende gharen is si by ionghen knech-
 16389 ten aristotiles seit libro viij. In allen ghe-
 16390 slachten der dieren sijn die wijuen cranc-
 16391 ker van wederstaen inder minnen dan die
 16392 mannen sonder die beerinne ende die lew-
 16393 inne want die sijn wreder ende felre dan die
 16394 mannen ende oec koenre Inden anderen
 16395 dieren sijn die wijuen lichter te leren ende
 16396 behendiger ende morwer ende sijn meer
 16397 besorcht by haer drachten of by haren ion-
 16398 ghen te wesen ende die te voeden ende wandt¹⁸
 16399 een wijf betertieren is soe werpt si haer
 16400 tranen eer wt dan die man Mer si kijft
 16401 lieuer ende maect onrust om niet of om
 16402 niets waer ende haer scoenheit duert onlan-
 16403 ge ende si is veel logenachtich ende onscam-
 16404 mel
 16405 Dat vij. capitel vande moeder.
 16406¹⁹ MAter dat is moeder als ysidorus seit
 16407 daer omme dat si den kijnde die mamme
 16408 reict ende gheeft die moeder is besorcht
 16409 by hare dracht dat kijnt ter wijlen dattet
 16410 is inden moederliken buke soe werdet

16411 mit bloede geuoedt mer alst gheboren
 16412 wert soe seyndt die natuer dat bloet ten
 16413 borsten op dattet daer verkeert sal wer-
 16414 den in melck om tkint mede te voeden
 16415 want dat kint is beter gheuoedt mit sijn
 16416 selfs moeder melke dan mit eens anders
 16417 wijf melke die moeder ontfangt mit ghe-
 16418 noechten mer si baert mit zericheden ende
 16419 mit armoeden ende si mint hair dracht
 16420 vter maten seer si omhelset si oepet si sie-
 16421 ter nauwe toe ende si voedet Item die moe-
 16422 der na dien dat si swaer mit kinde is so en
 16423 laet si niet meer menstrualich bloet wt.
 16424 want als aristotiles seyt so gaet dat bloet in-
 16425 den voetsel des kints ende die moeder wert
 16426 myn belast vanden ontfanc eens knecht-
 16427 kens dan vanden ontfanc eens meyskens
 16428 want die moeder is dan veel schoenre ende
 16429 clierre geuerwet ende si is lichter in haren
 16430 ganc Item aristotiles seyt ende oeck constantinus
 16431 dat hoe een moeder naerre die tijt coemt
 16432 dat si baren sal hoe dat si meerre pinen
 16433 crijcht ende si wort meer gemoyt vanden
 16434 beroeren des kints Item dat teyken wan-
 16435 neer een moeder mit kinde is dat is dit
 16436 als aristotiles seyt ende galienus na dien dat die
 16437 wiuen mit kinde sijn so begeren si meni-
 16438 gerhande dingen haer verwandelen die
 16439 verwen int aensicht si werden donckerach-
 16440 tich om die ogen die borsten bestaen te
 16441 heffen ende die buke alleynsken mede
 16442 ende si hebben dicwijle walghinghe ende co-
 16443 ringe si werden swaer ende si en moghen niet
 16444 doen ende als si baren sullen soe werden si
 16445 daer toe gedwongen dat si roepen moe-
 16446 ten lichtelic werden si gheureest ende son-
 16447 derlinge die ionge wijfkens der welker
 16448 wijflicher leden enge sijn ende hoe dat die
 16449 moeder meer pinen lijdt om haer kint
 16450 hoe dat sijt lieuer heeft ende hoe dat sijt

16451 naersteliker voedt ende leert Item die ge-
 16452 breken der vrouwen in te ontfanen soeket
 16453 bouen int seste boeke daer geroert wert
 16454 vander moeder der wiuen ende vanden mam-
 16455 men ende beneden int selne²⁰ boeke daer ge-
 16456 roert wert van misdraginge ende van dien
 16457 saken
 16458 Dat viij. capitel vande dochter
 16459 ²¹Filia dat is een dochter ende is ge-
 16460 seyt van fouendo dat is voesteren also is
 16461 oec filius dat is een soen dair om dat die
 16462 moeder die dochter voestert ende laet
 16463 haer die materi die ander voert te voeste-
 16464 ren want die selue virtuuut des ontfan-
 16465 gens die welke die moeder vanden ou-
 16466 ders neemt die laetste²² haerre dochter
 16467 als totter ordinancie der winninghe en-
 16468 de also vele is die dochter der moeder lie-
 16469 uer als si hoer meer gelijc is inden on-
 16470 derscheyde des geslachts der dochter
 16471 becomen die selue proprieteyten als dye
 16472 vander maecht gheseyt sijn hier bouen int
 16473 selue boeke in thiende capitel etcetera
 16474 Dat ix. capitel vande voetster
 16475 ²³NVtrix is een voetster ende is geseyt
 16476 van nutriendo dat is voeden daer om dat
 16477 si geleent is totter voedinge des kints
 16478 die voetster als ysidorus seyt veruult die
 16479 stede der moeder in dat kint te voeden
 16480 ²⁴want die voetster verblijt haer mitten
 16481 kinde ende trillefoyter mede als die moe-
 16482 der ende valt dat kint datter screyende
 16483 wert si screyete mede soe langhe als dat
 16484 so seer screyete ende dattet hem nameliken
 16485 seer ghedaen heeft ende si bakertet en-
 16486 de clouwet om dattet swighen sal ende
 16487 wascht hem sijn aers after etcetera ende slaet
 16488 hem pap inden mont si settet op haren
 16489 scote ende doetet dansen si bakeret ende doet
 16490 hem veel feesten dit ouer gheslagen.

16491 Dat x. capitel vande vroede vrou.
 16492 **25**OBstetrix dat is een vroede moeder
 16493 ende is een wijf die haer behelpen
 16494 can mitten vrouwen die in arbeyde gaen
 16495 op dat si tkint te lichteliker krijgen mach
 16496 als mit rade ende mit daden so si best kan
 16497 ende weet ende daer toe horen dese vrouwen
 16498 neemt dat kint vten buke alst gheboren
 16499 wert ende omknoept den nauel inder leng-
 16500 den van vier vingheren | ende wascht dat
 16501 bloet vanden kinde mit water ende be-
 16502 smeert die ledemens mit soute ende mit
 16503 honighe om die humoren te drogen en-
 16504 de om die leden te starken ende daer na
 16505 wijndt sise in doeken soeket bouen int vijf-
 16506 te boeke vanden nauel
 16507 Dat xi. capitel vanden ioncwiuen
 16508 **26**ANCilla dat is een deern die ghe-
 16509 myedt is ende die gepunt is te doen
 16510 alsulcke wercken als een goede vrou-
 16511 we te doen heeft als spise te bereyden
 16512 ende bedde te maken ende deser gheli-
 16513 ke dese moet dat groefste werck doen en-
 16514 de die groefste spise eten ende die groef-
 16515 ste laken draghen Item dese dienst deern
 16516 is si van sulcker voirwaarden of van sul-
 16517 ker manieren dat si gelooft heeft te die-
 16518 nen so en mach si niet hilicken alst hoer
 16519 genoecht ende waert datse yemant naem
 16520 tot enen wiue die man worde oec knecht
 16521 ende eyghen nae dat hijse ghetrouwet
 16522 hadde ende si wort om gheldt vercoft en-
 16523 de ghecoft als een beest ende die man me-
 16524 de Ic gheloue wel dat dit is in sommi-
 16525 ghen landen mer hier te lande niet mer
 16526 ancilla dat is die dienst deern mit horen
 16527 man sijn slechts slauen want hi wijst hem
 16528 hier alle onsalicheit toe een ramp moe-
 16529 ten si hebben diet visierden also waerli-
 16530 ken als si gode alsoe duer staen als die

16531 ghene die dit gheset ende geordineert
 16532 hebben | waer af ic segghe dat onder al-
 16533 le dye droefheyt dye in aertrijck wesen
 16534 mach so en isser gheen onsaligher dinc
 16535 dan een slaue te wesen dat is een man
 16536 of een wijf die hem seluen ouerghege-
 16537 uen hebben ende vercoft | als rabanus
 16538 seyt exponerende dat woert iheremie
 16539 des propheetes | ghi sult dienen den vreem-
 16540 den goden dye v dach noch nacht rust
 16541 gheuen en souden noch en sullen etcetera
 16542 Item rabanus seyt datter dienst deer-
 16543 nen ende der mannen die dienst ghelooft
 16544 hebben hoer eyghenscap is dat si tegen
 16545 horen heren of vrouwen pleghen te stu-
 16546 nen ende te versetten ende wanneerse die
 16547 beroeringhe niet en bedruet of en ver-
 16548 duut so plegen si hem te verheffen mit
 16549 drintende moede teghen tghebot der
 16550 ouerster | alst openbaert in agar die een
 16551 dienst deern van egipten was der vrou-
 16552 wen die sara genoemt was welke dienst
 16553 deern doe si sach dat si ontfanghen had-
 16554 de so versmaedse haer selfs vrouwe want
 16555 doe si kint droech doe meynde si dat sij
 16556 selue vrouwe was dit wort ghescreuen
 16557 ouer genesi xvi. noch die dienst deern en
 16558 was niet weder ghekeert ter herten dan
 16559 doese die vrouwe bestont mit cluppelen
 16560 toe te gaen waer af dat daer na veruolcht
 16561 doese zare hoer vrouwe sloech etcetera Die
 16562 vrese ende die anxt dwingt ende verdruct de-
 16563 se slauen die welke die goedertieren min-
 16564 ne onderwijlen verheft ende buertse in dye
 16565 versmaetheit der houerdyen als dair ge-
 16566 seyt wort Het is gescreuen so wye dat si-
 16567 nen dienstknecht leckerliken voedt die
 16568 sallen vinden contumax dat is dat hi sinen
 16569 heer versmiden sal soeket nederwaert int sel-
 16570 ue boeke vanden scalken knecht

16571 Dat xij. capitel vanden mannekijn
 16572 **27** MAsculus dat is een manniken van
 16573 mas maris geseyt mas dat is een
 16574 man daer af coemt masculus dat is een
 16575 manniken die welke in allen gheslach-
 16576 ten der dieren nader waerdicheit des ge-
 16577 slachts die principaetscap hout dat is de
 16578 ouerhant | als ysidorus seyt Dat manniken is
 16579 meerre dan twijf nader complexien te spre-
 16580 ken ende nader machten ende der heerlich-
 16581 eit ende naden sinnen want dat manniken of
 16582 die man is heet ende droghe bi dat een wi-
 16583 ue is ende also is si verkeert Inden man-
 16584 nen groyen vormelike ende werckelike
 16585 doechden of virtuten inden wiuen materi-
 16586 alike ende lidelike virtuten waer af aristotiles
 16587 seyt libro xv. dat die man heeft hem ter ma-
 16588 nieren van eenre formen ende twijf heeft
 16589 haer ter manieren van liden ende van eenre
 16590 materien Item die man is beter totten
 16591 natuerliken wercke want dat groyet meer
 16592 inden man dan inden wiuen want in hem
 16593 is meerre virtuuut dant inden wiuen is want
 16594 ysidorus seyt dat die zenen ende die lacerten der
 16595 mannen sijn mit meerre starckicheit ge-
 16596 fondeert ende dair om moghen si meerre
 16597 werck doen Item der mannen beenre sijn
 16598 oeck meerre ende starkerre ende grouer ende
 16599 inden iuncturen dichter ende daer om sijn
 16600 si natuerliken starkerre tot allen wercken
 16601 dan die wiuen Item als constantinus seyt so
 16602 sijn inden mannen die coerden breeder ende
 16603 meerre ende daer om sijn si abelre ter ontfan-
 16604 ghinge der meester oueruloedicheit des
 16605 geests ende des bloets ende dair om om die
 16606 oueruloedicheit der geesten ende des heets
 16607 bloets is thert of tgedacht des mans
 16608 natuerliken coenre dan des wijfs in die
 16609 welke die sake contrari is om die starc-
 16610 heit der hetten ende om dye groyinge of

16611 crafte der droger complexien ende ghenen
 16612 man en valt die passi vanden menstruo
 16613 alst den wiuen doet | menstruum dat hiet-
 16614 men stonde der vrouwen Item so wat
 16615 gewonnen wort inden oueruloedicheit
 16616 der mannen anter het wort mit groter
 16617 hetten verteert of het wort geresolueert
 16618 in hare of het wort mit arbeyden wtge-
 16619 laten die manier des mans ende des wijfs
 16620 scheelt inden onderscheyde des sins.
 16621 Item in allen geslachten der dieren so
 16622 heeft dat manniken den wijsten ende den
 16623 cloecsten moet in allen dinghen die te
 16624 voerhoeden van deerliken saken | als a-
 16625 ristotiles seyt libro v. ende die man gaet oec den
 16626 wiue voer inden verstande ende in snedich-
 16627 eit des sins als augustinus seyt die den man
 16628 voer den wiue set als die apostel seyt in-
 16629 der waerdicheit des beelds ende der ge-
 16630 likenisse gods ende van deser waerdicheyt
 16631 des diers gaet die man voir inder mogent-
 16632 heit ende in anderen dingen tvordel wort den
 16633 mannen ghegeuen ende verleent dat si die ander
 16634 leren mogen ende voirsitten sullen ende dat wort
 16635 den wiuen gewoenliken geweygert | als
 16636 die apostel seyt i. ad chorintheos Men gehengt
 16637 den wiuen niet dat si in dier kerken prediken
 16638 of leren sullen | het is gescreuen du sulste wesen
 16639 onder die macht des mans ende hi sal bouen
 16640 di wesen genesi iij. daer om sijn die mannen
 16641 heter dan die wiuen ende droger inden crach-
 16642 ten sijn si starker ende si sijn moedigher be-
 16643 hendige stantaftige minres der vrouwen of
 16644 heelres der wiuen want die dieren vechten
 16645 wel om haer wiuen als aristotiles seyt ende si sijn
 16646 her-
 16647 der ende ruger inden lichaem ende van grouer
 16648 stemmen ende van felren aengesicht in allen ge-
 16649 slachten der dieren dan die wiuen wtgenomen
 16650 die coe wes stemme grouer is als aristotiles
 16650 seit libro iij. Item alle mannen in alle geslach-

16651 ten der dieren so sijn meer tanden dan in-
 16652 den wiue ende si behoeuen meer spisen
 16653 ende meerre voetsels des lichaems om die
 16654 sterke oueruloedige hetten die de vuch-
 16655 ticheit lichtelic verteert als aristotiles seyt
 16656 libro iij.
 16657 Dat xij. capitel vanden man
 16658 **28**Vir dat is een man gheseyt vander
 16659 doecht der craften vir van vires vi-
 16660 rium dat sijn crachten of van vireo vires
 16661 virere dat is bloyen | want dye man sal
 16662 groyen of bloyen inder crachten ende in-
 16663 der doechden als ysidorus seyt want die
 16664 man gaet den wiue bouen inder crach-
 16665 ten | dye man is dat hoeft vanden wiue
 16666 als die apostel seyt Een man is sculdich
 16667 een wijf te regieren alst hoeft die sorge
 16668 draecht van alle den lichaem daer af ma-
 16669 ritus dat geseyt is verwaerre of bescher-
 16670 mer der moeder want die de moeder is
 16671 sijns wijfs die ontfaet die sorghe der kin-
 16672 der daer na van spondende dat is ghe-
 16673 louende of verbijndende coemt sponsus
 16674 dat is die brudegom want inden hijlic o-
 16675 uermits der trouwen die daer tusschen
 16676 coemt so verbint hi hem dat hi hem een
 16677 ondeylsom ghewoente des leuens mit-
 16678 ten wiue houden sal dat hi haer doen sal
 16679 dat een man sinen wiue sculdich is te doen
 16680 ende hi die trouwe des beds houden sal en-
 16681 de verwaren ende hi en sal hoer oec om
 16682 een ander niet laten Item die myn des
 16683 mans sal also groot wesen totten wiue
 16684 dat hi alle vrese aen sal gaen om horen
 16685 wil ende salse oeck minnen voer sijn moeder
 16686 ende om mit hoer te wonen sal hi after la-
 16687 ten vader ende moeder ende sijn lant als
 16688 onse here seyt daer om liet die man va-
 16689 der ende moeder after ende bleef bijden wi-
 16690 ue | dese brudegom sal die bruut voer der

16691 brulocht aen hem locken mit ghiften mit
 16692 soeten woerden ende mit vriendeliken aen-
 16693 sien op dat hijse also krijghen mach tot
 16694 sijnre minnen | ende hi salze groeten mit
 16695 brieuen ende mit boden veel louen en-
 16696 de oec cleynoten gheuen ende schenc-
 16697 ken die ghenoecheliken sijn op dat hy
 16698 haer behagen sal ende hi sal daer des
 16699 auonts of in anderen tijden comen spe-
 16700 len mit luyten ende ghyteernen ende mit an-
 16701 deren instrumenten ende oec mit sange
 16702 ende maken dair spel onderwijjlen **29** mit dan-
 16703 sen ende van anderen reynen gheselschap
 16704 ende hi sal zedich ende altoes vrolich wesen
 16705 ende so wes si hem bidt dat sal hi vluchs
 16706 doen nae sinen vermoghen ende hi sal
 16707 milde wesen in hare tegenwoerdicheit
 16708 ende hi en sal nyemant weygheren die
 16709 bidt om der bruyt wil ende hi salze al sme-
 16710 kende toe spreken ende hi salze soeteli-
 16711 ken aensien mit barnenden oghen ende
 16712 neernsteliken ende en laten sijn oghen on-
 16713 derwijjlen niet vanden horen comen ten
 16714 lesten ist dat si hem wel behaecht in al-
 16715 len punten ende hi siet dat si sijns gheert so
 16716 sal hi dan sijn woerde segghen voir den
 16717 ouders ende begherense te trouwen ende
 16718 te nemen tot enen wiue ende op dattet dan
 16719 vast ghemaect mach werden soe sal hi
 16720 haer dan geuen den trouwelscat ende la-
 16721 ten daer hijlicx brieue scriuen ende besege-
 16722 len aen beyden siden ende sal dan sijn bru-
 16723 locht doen als gewoenliken is elc na si-
 16724 nen lande ende haren vrienden sal hi dan
 16725 beghauen mit suerliken ghiften ende
 16726 sal sien om speel luden ende doen haer en-
 16727 de haren vrienden groten solaes als dit al
 16728 gedaen is so sal hi hem pinen te bedde te co-
 16729 men ende nemense tot eenre gheselinnen
 16730 inden bedde ende ander tafelen ende maken-

16731 se vrouwe van sinen ghelde ende van sinen
 16732 gesinne ende hi sal haer sorge nemen op hem
 16733 of si sijns selfs waer ende hi salze dwingen
 16734 mit minnen ende mit vrientscapen ende hi sal-
 16735 se nauwe verwaren ende hi sal merken haer
 16736 gangen haer spreken ende haer aengesicht
 16737 ende hi sal wegen haren inganc ende haren
 16738 wtganc ofment mit scalen woeye Item
 16739 het en is gheen man saliger dan die een
 16740 goet wijf heeft ende een trouwe ende die een
 16741 quaet roepende wijf heeft ende een schel-
 16742 dende ende een droncken tet ende luxurioes
 16743 ende die veel kalt ende die hem contrari is en-
 16744 de die veel mach ende wat leckers ende ny-
 16745 dich ende wilt ende bitter van herten dat is de
 16746 onsalichste man die leeft Alle dese pun-
 16747 ten ende die daer bouen geset sijn die roert
 16748 fulgencius in een sermoen vanden bru-
 16749 loften in galileen want hi ghelijct cris-
 16750 tum den brugom ende die kerke der goe-
 16751 der bruyt ende die synagoghe der quader³⁰
 16752 bruyt ende der ouerspeelster In eenre goe-
 16753 ³¹der bruyt ende in enen goeden wiue heho-
 16754 ren dese punten als dat si garen ende oet-
 16755 moedelic tot gods dienst gaen sal ende
 16756 dicwijl | ende si sal haren man onderdanich
 16757 wesen ende sal haer gesinne vriendelic ende
 16758 goedertieren wesen ende sal hem goetliken
 16759 toe spreken ende wesen meynersom mit
 16760 hem si sal vry ende mildt wesen teghen die
 16761 luden van buten ende si sal ontfarmhertich
 16762 ende goedertieren wesen tegen armen wich-
 16763 teren | zedich ende vredsaeem tegen haer
 16764 gebueren ende scarp ende wijs in dingen dye
 16765 haer hinderlic mochten wesen starc en-
 16766 de verduldich in dingen diemen liden
 16767 moet naerstich ende stedich in dinghen die-
 16768 men doen sal | simpel in habijt | sober in
 16769 haer beroeren | scalck in haer begheren
 16770 scamel in haer opsien | eersaem in haer

16771 dragen | rijp in haer voertganc | scamel
 16772 int openbaer | speliken mit haren man ende
 16773 vrolic Aldus sulc een wijf is loefs waert
 16774 die meer pijnnt haer man te behagen mit
 16775 veel goeder zeden dan mit leliken hare
 16776 ende meer mit doechden dan mit schonen
 16777 clederen ende die oec meer des mans ge-
 16778 selschap begheert om een vrucht te win-
 16779 nen dan om der genoechten wil | ende oec
 16780 meer genoechten heeft sonen der gracion
 16781 te hebben in witteliken huwelic dan so-
 16782 nen der naturen | dat sijn bastaerden | ende
 16783 vanden goeden wiue is genoeg gescreuen
 16784 Dat xiiij. capitel vanden vader
 16785 ³²PATER is een vader die vader is een be-
 16786 ghin der winninge | het is natuer-
 16787 lic dat die vader sijn gedaente menich-
 16788 foudighen wil inden zonen om dat hi die
 16789 natuer die welke hij in hem niet houden
 16790 en mach dat hi doch die bewaren mach
 16791 in dat van hem coemt als in sinen kinderen
 16792 als constantinus seyt | ende daer om deylt hi ende
 16793 stort ouer van sijnre substancien totter win-
 16794 ninge der kinder ouermits den ambocht
 16795 der winninge ende nochtans om deser brey-
 16796 dinge wil sijnre naturen en neemt hi geen
 16797 verminringhe ende hy wint enen zoen
 16798 die hem ghelijc is inder ghedaenten en-
 16799 de oec inder figuren ende sonderlinghe
 16800 wanneer die virtuuut inden zaden des va-
 16801 ders verwint die doecht int saet der moe-
 16802 der als aristotiles seyt libro viij. Ende daer
 16803 om is die vader besorcht bijder winnin-
 16804 ghe der zonen | ende hi mint natuerli-
 16805 ken sijn kint ende neemt hem seluen het
 16806 broot vten monde ende gheuet den kin-
 16807 de ende dat is ghemeynliken waer in al-
 16808 len gheslachten der dieren | luttel dye-
 16809 ren wtghenomen inden welken die na-
 16810 tuer onedelt ende daer om en draghen

16811 si gheen sorghe tot horen kinderen mer si
 16812 werpense van hem als aristotiles seyt libro vi.
 16813 vanden aern die sijn kuken wt werpt ende
 16814 iaechtse mitten vloeghelen mitten bec-
 16815 ke ende mitten claeuwen die man mint ende
 16816 voedt sijn kint ende alst ghespeent is soe
 16817 neemt hijt bi hem aen sijnre tafelen ende alst
 16818 bestaet te ouden so leert hijt mit slagen
 16819 ende settet onder yemant diet verwaert ende
 16820 leert | ende die vader en sal den soen gheen
 16821 blijde aensicht thonen mer hi sallen al-
 16822 toes veruaren ende in dwange houden ende den
 16823 soen die hem best gelijct dien heeft hi lief-
 16824 ste ende dien pleecht hi naersteliken in sijn
 16825 ogen te sien ende hi deylt sinen kinderen cle-
 16826 der ende spise na haren ouderdom ende nae
 16827 hare waerdicheit ende hi en laet niet af te
 16828 arbeyden voer sijn kinder om erfnis en-
 16829 de goet te gaderen ende dat hem te laten als
 16830 hi sterft die vader voedt sijn kinder ter wi-
 16831 len datse ionc sijn ende als hi out ende verdu-
 16832 wert so voeden die kinder den vader weder
 16833 alst valt als men sien mach inden vogelen
 16834 van rauens geslachte want die iongen voe-
 16835 den die oude wanneer si so out sijn dat si
 16836 om haer voetsel niet vliegen en moghen
 16837 ende daer om leuen si veel te langher dat si
 16838 haer ouders eren als ambrosius seyt Het is
 16839 gescreuen eer vader ende moeder du selste lan-
 16840 ge leuen opter aerden | exodi xx. et ecclesiastici
 16841 iij. Die sinen vader eert die sal leuen in enen
 16842 langen leuen waer af glosa seyt Die ouders
 16843 te eren is dat eerste gebot inder geloefte
 16844 ende daer om ist een groot ghebot inden
 16845 loen ende sijn ouerganc is alte groot inder
 16846 pinige | want die maledictie des vaders
 16847 hindert den zonen of den kinderen alst open-
 16848 baert inden zonen van cam die welke om dat
 16849 si den vader misdeden so verdienden si die
 16850 pine der knechtschap | genesi ix. daer om

16851 sal die vader gheert wesen van sinen kin-
 16852 deren ende sullen hem gemack ende vrede doen
 16853 ende horen sijn ghebot ende volghen dat | si sul-
 16854 len den vader goets moets houden ende in
 16855 ghenoechten ende heffenen ende buerenen ende
 16856 legghenen saftelic heeft hijs te doen son-
 16857 der horten ende sonder stoten | als die glose
 16858 seyt Ist dat ghi abrahams kinder sijt so
 16859 doet abrahams wercken | die soen heuet
 16860 sinen opganc vander substancien des vaders
 16861 ende hi neemt sijn voetsel van hem ende sonder
 16862 die hulpe des ouders soe en mach dat
 16863 kint vorderen noch leuen | ende de meer dat
 16864 kint vanden vader ghemint wort also veel
 16865 meer wortet van hem gewijst ende geleert
 16866 ende het wert dicwijle gheslagen ende meer
 16867 dan of hijs niet lief en had ende het wort
 16868 onder die behoedinge der leringe te nau-
 16869 wer bewaert ende ist dattet ghemint wort
 16870 van vader ende moeder so salt den luden
 16871 duncken dattet vanden ouders ghemint
 16872 wort om dat sijt also seer slaen ende castien
 16873 mer trouwen also veel hebben sijt te lie-
 16874 uer | ende die vader als hi hoert vander mis-
 16875 daet sijnre kinder soe scaemt hi hem ende
 16876 wort inden aensicht ontuerwet ende so
 16877 wort die vader seer gram Item die ou-
 16878 ders hebben grote sorge hoe dat si haer
 16879 kinderen ter eren brengen sullen ende sien
 16880 nauwe tot horen goede op dat si den kin-
 16881 deren wat eruen mogen ende die kinder wer-
 16882 den dicwijle geslagen inder erfnisse al-
 16883 so dat si onterft werden om dat si hem te-
 16884 gen dye ouders gheset hebben naden
 16885 waerliken recht ende daer en is geen meer-
 16886 re ondanc dan wanneer die kinder goet
 16887 ghecreghen hebben ende dat si dan den
 16888 ouders niet te hulpe en comen of zijts te
 16889 doen hadden ende die vader eert dicwij-
 16890 le sijn kinder alst also onderwijlen te punt

16891 coemt of het priesters of prelaten waren
 16892 so moet die vader den soen eer bewijzen
 16893 ende den outsten zoen hoert dat meeste
 16894 deel der ernissen toe dat wert ghescre-
 16895 uen inden waerliken recht mer dat recht
 16896 vander eerster geboorte wort onderwij-
 16897 len opghenomen als of die outste den
 16898 vader misdaen had of dattet een geck
 16899 waer of anders onnut so worter die an-
 16900 der die wijser ende stemmigher is in gheset
 16901 als bernardus seyt inder glosen genesi xlix. Ru-
 16902 ben mijn eerste gewonnen etcetera Hi seyt
 16903 du bider ordenancien dijnre nodrufticheit
 16904 die erffenis die welke du van rechts we-
 16905 gen soutste gehad hebben dat rijc heb-
 16906 stu verloren ende die priesterscap Daer om
 16907 die zonen die bi naturen wesen souden als
 16908 die edele ouders rijck ende vry mer ouer-
 16909 mits haer misdaet worden si vule arm
 16910 ende dienstknechten soeket bouen vanden
 16911 quaden kinde etcetera
 16912 Dat xv. capitel vanden knecht int gemeen
 16913 **33**Seruus dat is een knecht van ser-
 16914 uando geseyt dat hiet houden als
 16915 ysidorus seyt want wilneer worden die
 16916 gheuanghen ghehouden of dat si ont-
 16917 hoeft souden werden of dat si mit ghelde
 16918 verlost souden werden | of si sijn geseyt
 16919 van seruiendo dat is dienen dair om dat
 16920 si dat vuylste werck doen souden dat den
 16921 here ende sinen zonen niet en voecht Tge-
 16922 slacht der knechten is drieuoudich als ysidorus
 16923 seyt. Sommige sijn die inder knechtschap
 16924 gheboren sijn ende dese leytmen veel lasts
 16925 opten hals ende al dat vuylste ende dat
 16926 swaerste | want si en moghen thoeer niet
 16927 vercopen noch verureemden noch verset-
 16928 ten noch hylick doen noch officien ne-
 16929 men daer eer in steect noch si en moghen
 16930 niet tughen dan bijden wille haers he-

16931 ren ende dit hieten eyghen luden ende
 16932 al ist dat si ionghe kinder sijn nochtans
 16933 worden zij onderwijlen ghepijnt ouer-
 16934 mits der pinen der kinscheit | het sijn oec
 16935 ander knechten dat ghecofte knechten
 16936 sijn als die gheuanghen werden vanden
 16937 barbaren of vanden vianden of die ge-
 16938 coft werden ende dese moeten onder den
 16939 dwange der knechtschap wesen Die der-
 16940 de knechten sijn die hem verhuert heb-
 16941 ben mit wille om den hope dat si gheldt
 16942 winnen sullen | ende dit hieten proper-
 16943 lic knapen of famuli van famulando ge-
 16944 noemt dat is dienen als ysidorus seyt.
 16945 het sijn veel vuylre manieren der quader
 16946 knechten vanden welcken bouen ghe-
 16947 seyt is inden tractaet van ancilla dat is
 16948 vander deernen etcetera
 16949 Dat xvi. capitel vande quade ende scalcke
 16950 knecht
 16951 **34**NEquam seruus dat is een scalck
 16952 knecht van desen wil hi hier wat
 16953 segghen want hy hem in veel dinghen
 16954 ende in anderen deerlic is | dese pleecht
 16955 droncken te drincken ende dan versu-
 16956 met hi di die goeden sijns heren of hij
 16957 ontrectet hem verstoliken ende verteert
 16958 prouerbiorum xx. Een arbeyder die dronc-
 16959 ken drinct en sal niet rijck werden Item
 16960 als hi droncken is so en mach hi niet doen
 16961 ende als hi gheslapen heeft so doet hem
 16962 sijn hoeft wee aldus is hi altoes ledich
 16963 ende verliest sinen tijt onnuttelic alst goet
 16964 wercken waer als die paterfamilias den
 16965 knechten seyde | wat stadi hier alle den
 16966 dach ledich ende ecclesiastici xxxij. seyn-
 16967 de den knecht inden wercke op dat hi niet
 16968 ledich en si alst dien betaemt Item hy
 16969 is onnuttelic milde vanden goede sijns
 16970 heren hi verquistse alle qualic ende ver-

16971 theertse | mathei xviii. die scout vanden
 16972 dorp is beruft dat hi die goeden sijns he-
 16973 ren verstroyt ende qualiken ouerbracht he-
 16974 uet Item die trage slaperige knecht die ver-
 16975 suymt ende laet alle die bootschappen sijns
 16976 heren | ecclesiastici xxxviii. seggende Spreke
 16977 ende tracteer mitten tragen knecht vanden
 16978 wercke et luce xix. wort gheseyt die tra-
 16979 ghe knecht huylt sijns heren gelt onder
 16980 die aerde ende hi gaet en wech Item wreet
 16981 ende quaet heeft hi hem seluen bouen sinen
 16982 heer | ecclesiastes x. Ic sach inden paerden etcetera
 16983 et prouerbiorum xxix. biden knechte doe hi reg-
 16984 neert had etcetera Item als een gierich men-
 16985 sche ende afonstich soe keerde hij tghewin
 16986 sijns heren in sijns selfs oerbaer Ex-
 16987 empel vanden knecht eliza die gheldt
 16988 eyschte onder den naem sijns heren hi be-
 16989 ³⁵hielt ende droecht wech ende verbarcht
 16990 quarto regum v. Item als een houaer-
 16991 dich ende beroemich lastede hi tgebot sijns
 16992 heren als myphiboseth seyde van sinen
 16993 knechte O here mijn coninc mijn knecht
 16994 heeft mi versmaet ende hi en woude den e-
 16995 sel niet stroyen ij. regum xvi. ende iob xix. Mi-
 16996 nen knecht etcetera Item want hij hart ende
 16997 quadertieren is soe begheert hi dat hem
 16998 graci geschien sal | mer als hi die graci
 16999 heeft soe en gheeft hi die graci een ander
 17000 niet mede | mathei xx. Scalke knecht al-
 17001 le sculde heb ic di quijt gelaten etcetera Item
 17002 hi heuet vergheten ³⁶ende en weets niet dat hi
 17003 van sijnre misdaet sinen here reden weder
 17004 gheuen sal dat en brengt hi niet tot sijnre
 17005 gedachten | luce xij. Heuet mijn here ge-
 17006 seyt so beydt etcetera Item al toernich he-
 17007 uet hi alle tghesin al droeuich gemaect
 17008 luce xiiij. Heeft die knechte bestaen dronck-
 17009 ken te drincken ende tgesin te slaen sijn he-
 17010 re sal comen etcetera Item vermaledijt ende

17011 quaet clappende van allen dinghen ende ten
 17012 voersten seyt hi quaet van sinen here alst
 17013 schijnt van syba miphibosechs knechte
 17014 dien voir den coninck accuseerde dat is
 17015 wroechde ij. regum xv. ecclesiastici xvij. Ende en
 17016 hoer dinen knecht niet die quaet van di seyt
 17017 ³⁷Item ist dat die weeldich is ende welichlic
 17018 geuoet so sal hi tegen sinen here trappen
 17019 ende sal teghen sinen here wesen. prouerbiorum
 17020 xxix. die sinen knecht leckerliken voedt
 17021 etcetera ende noch den knecht en betamen
 17022 gheen rijcheit Item bedrieghende en-
 17023 de verscalckende set hi hem tegen sinen he-
 17024 re of leyde hi sinen here lagen of onder-
 17025 wijlen slaet hi den here doot of verraed-
 17026 ten iiiij. regum xxix. Sijn knechte leyde
 17027 hem lagen ende stricken ende sloegen den co-
 17028 ninc in sijn huys doot Item hi was sinen
 17029 heer meynedich ende vloech van hem en-
 17030 de lieten after ende brachten tot sinen we-
 17031 dersaken iij. regum ij. Die knechten semoy
 17032 vloegen in geth etcetera et i. regnm ³⁸xxv. Die
 17033 knechten wiessen die haren here scuden
 17034 Item want hi scalc ende castiende is nau-
 17035 we can hi hem gedwingen vander quaet-
 17036 heit mit slagen | ecclesiastici xxiiij. gelikerwijs
 17037 dat die knecht die dicwijle castiet is mit
 17038 pinen ende mit tormenten niet gheminret en
 17039 wert vander swaricheit der sonden mer meer
 17040 beroert tot haet ende tot quaetheyden of
 17041 hi segghen woude die quade knecht en
 17042 wert niet verbeteret van veel pinen of lidens
 17043 Item want hi onbequaem is so en bekent
 17044 hi die graci niet die hem van sinen heer ge-
 17045 daen is mer hi meent dat hem die graci
 17046 meer van rechtuaerdicheden coemt dan
 17047 vander gracen wegen ecclesiastici xxxiiij. Slap-
 17048 pe den knecht sijn handen ende hi sal vry-
 17049 icheit soeken ist dat hi misdadich is ende hi
 17050 berispt is van sinen here men salt hem cu-

17051 me mit slagen wt perssen dat hijt sal willen
 17052 liden ecclesiastici xlij. Den quaetsten knecht die
 17053 side bloeden | daer glosa Die knecht die-
 17054 men mitten woerden niet corrigeren en
 17055 mach dien salmen mit wonden corrigeren
 17056 Item want hi beheynde is ende dat hi den
 17057 arbeyt hatet als hi geroepen wert dat hy
 17058 wat doen sal so veynst hi hem ende gebaert
 17059 of hi sliepe ende of hi niet en hoerde ende
 17060 weyndt hem vander eenre side op die ander
 17061 prouerbiorum xxix. Die knecht en mach niet
 17062 geleert werden want dattu segs verstaet hi
 17063 wel ende versmaet te antwoerden | et luce xij.
 17064 Die knecht wetende den wille sijns heren
 17065 etcetera
 17066 ³⁹Dat xvij. capitel vande condicien ende
 17067 manieren der goeder knechten
 17068 ⁴⁰Die condici dat is die manier eens
 17069 goets knechts is of steect in veel
 17070 dingen of punten want een goet knecht is
 17071 behendich ende leersaem alle dinghen te ver-
 17072 staen prouerbiorum xxvij. Die wise knecht sal
 17073 den dwasen sonen bouen gaen et ecclesiastici vij.
 17074 Die gesinde knecht etcetera Item hi is oet-
 17075 moedich ende dienstachtich alle dinc te
 17076 doen | psalmus O here want ic dijn knecht bin
 17077 ende etcetera et ad phylippenses ij. Hi oetmoedich-
 17078 de hem an nemende die vorme des knech-
 17079 tes Item blijde ende boertelic te dienen het
 17080 betaemt enen knecht die dient dat hi bli-
 17081 de ende boertelic wesen sal alle die dienst
 17082 mishaecht wanneer die knecht geen blide
 17083 aensicht en toent | genesi xlv. ende wi blide
 17084 sullen den coninc dienen | et ysaie xlv. Mijn
 17085 knecht wert verblijt ende wert geprijst van
 17086 blijscappen etcetera Item hi is gracioes ende
 17087 bequaem te spreken want vele knechten sijn
 17088 gespreke ende goedertieren ende daer om van da-
 17089 uid die saul diende seytmen i. regum xvijij.
 17090 Was genomen inden ogen alle des volcs
 17091 ende sonderlinghe inden ghesicht van sauls

17092 knechten ende inden seluen. sich du behaech-
 17093 ste den coninc ende alle sine knechten min-
 17094 nen di Item manlic set hi hem tegen die weder-
 17095 saken sijns heren i. regum xvij. Daudid sey-
 17096 de sijn hart en faelde nye in hem of en fal-
 17097 gierde nye Ick dijn knecht gae ende sal
 17098 vechten tegen den philisteen etcetera Item hi
 17099 is trouwe in sijnre boetscap van dinghen
 17100 die hem beuolen sijn naerstelic te veruolgen
 17101 luce xix. Och goede knecht ende trouwe etcetera
 17102 et xij. Mijn trouwe knecht moyses in
 17103 alle minen huysen Item abel abel⁴¹ ende con-
 17104 stich totten gewin sijns heren te procureren
 17105 Item een goet knecht denct meer tgewin
 17106 sijns heren te vermeren dan sijn selfs want
 17107 in dien dat hi sinen here ghewin ende baet
 17108 doet so doet hijse hem seluen mede luce xix.
 17109 Doe die x. knechts geroepen waren gaf
 17110 hi hem x. monetas ende seyde hem | boetscapt
 17111 als ic coem etcetera Item een goet knecht die
 17112 scalc ende besorcht is tot rekeninge te ma-
 17113 ken ende die sculde sijns heren te betalen
 17114 van datter gegeuen ende ontfangen is want vant
 17115 wel rekenen is hi seker dat hi loen hebben
 17116 sal ende van datter niet gerekent en is twi-
 17117 uelt hi altoes ende is veruaert | alst blijkt lu-
 17118 ce xix. daer gheseyt wort | here sich dijn
 17119 moneta hi heeft x. monetas gemaect den wel-
 17120 ken die here seyde wese here hebbende
 17121 macht ouer x. steden Item die besorcht is
 17122 dats een goet knecht ende naerstich is sijns
 17123 heren gemack te doen als sijn eten te berei-
 17124 den sijn bedde te maken ende meer deser ge-
 17125 lijck eer hi denct om selue te eten of ander-
 17126 sins sijns selfs gemack te zoeken Een goet
 17127 knecht en sal hem seluen geen gemack toe
 17128 punten so lange als sijn heer selfs wat doet
 17129 luce xij. Wye isser van v die enen knecht he-
 17130 uet ist dat hi vanden velde coemt die seyt ganc
 17131 voir sitten eten etcetera dair om wort hi geprijst die

17132 tot dauid seyde ij. regum xi. Minen here
 17133 ioab ende mijns heren knechten bliuen opt
 17134 aensicht der aerden ende ic sal gaen inden
 17135 wijngaert op dat ic eten ende drincken sal
 17136 etcetera Item een trouwe knechte die be-
 17137 sorcht is wetende die toecoemst sijns he-
 17138 ren die en gaet niet te bedde voer dat sijn
 17139 here coemt luce xij. Heylich is die knecht
 17140 den welken die here wakende vint als
 17141 hi coemt Item een knecht die stederwijs
 17142 bi sinen here is ende minliken als die an-
 17143 der slapen dat hi dan waect om sinen he-
 17144 re te verwaren waer af dat saul billiken
 17145 begreep ende berispede abner ende die ander
 17146 knechten des conincs die laghen ende slie-
 17147 pen i. regum xxvij. daer en was nyemant die
 17148 wakede mer si sliepen alle ende dair volcht
 17149 na ghi sijt zonen des doots want ghi en
 17150 wacht cristum des heren niet Item een
 17151 knecht die inden dienste sijns heren mit-
 17152 ten ogen ende mitten hande is hi altoes
 17153 geweest bijden here om te doen dat hem
 17154 behagede op dat sijn here gheen ghe-
 17155 breck of ongemack hebben en soude of
 17156 gheen venijn | psalmus Ghelikerwijs als die
 17157 ogen der knechten inden handen hare heren
 17158 etcetera Item een goet knecht en sal nym-
 17159 mermeer ledich wesen vanden arbeyde
 17160 ende nymmermeer ledich wesen vander
 17161 nutscap sijns heren want ist dat hi etet of
 17162 drinct | of vastet | of waect of slaept | alle
 17163 die dingen die hi doet die sal hi ordi-
 17164 ren ende brengense totter oerbaerlicheyd
 17165 des geens die hi dient iob xij. Item een
 17166 goet knecht is den here niet lastich noch
 17167 swaer Inden voeden noch inden clederen
 17168 hem te cleden | want hi weet wel als sijn
 17169 dienst wt is dat hi veel meer hebben sal
 17170 dan hi verdient heeft dair om is inder wet-
 17171 te of inden rechte gescreuen dat hi son-

17172 der cleet ende sonder wechghaen ende ouer
 17173 tloen dat een knecht gehuert is int se-
 17174 uende iaer en salmens in gheenre wijs
 17175 vanden here laten | exodi xxi. ende deutronomij
 17176 xxv. Item een knecht die gheleert is inder
 17177 zedicheit ende die doechdelic is die ple-
 17178 ghet bijden heren liefgetal te wesen ende
 17179 hi is bi hem wel gesien ende daer om een
 17180 wel gesint knecht pleecht dair op te po-
 17181 gen ende te merken dat hi sinen here cuusche-
 17182 liken ende reynliken sijn spise presenteert en-
 17183 de dient want die here mint onderwijlen
 17184 meer die suuerlicheit ende die cuusheit dan
 17185 datter voer hem coemt van etens wegen
 17186 psalmus Wanderende inden onbesmetten we-
 17187 ge dese dient mi | ecclesiastici vij. Die ghesin-
 17188 de knechte is di hi sal di wesen als dine
 17189 siele etcetera Een goet knecht die van sinen
 17190 here berispt is tegen den genen die hem
 17191 berispende is en is hi niet murmurere
 17192 noch cronende hi kent ende weet want die
 17193 ⁴² here sinen knecht rechtuaerdeliken be-
 17194 sculditht ende alsulke besculdinge ende be-
 17195 rispinge geualt hem ten oerbaer ende tot-
 17196 ten prophijt ecclesiastici x. Die vrye sullen den
 17197 gesinden knecht dienen ende die wel ghe-
 17198 leert is in allen dingen die en sal niet mur-
 17199 mureren als hi berispt wort | mer hi sal
 17200 billiker verbliden | vnde prouerbiorum ix. Berispe
 17201 ⁴³ den wisen ende hi sal di minnen | ende oec
 17202 seyt cathoen Argueer den wisen hi sal di
 17203 minnen ende berispe den dwasen hi sal
 17204 thoef om keren ende hi sal di haten
 17205 Dat xvij. capitel vande goeden here of heer-
 17206 licheit
 17207 ⁴⁴ GHelikerwijs dat knecht is een na-
 17208 me der onderwerpinghe also is domi-
 17209 nus of heer een naem der prelaetscap of
 17210 der moghentheit waer af vanden here
 17211 vanden welken alle macht of mogent-

17212 heit is | is een rechtuaerdige heerscap-
 17213 pie gheset een ghemeyn dinck of goet
 17214 en mach niet staen sonder here noch die men-
 17215 schelike geselschap en soude niet te vreden
 17216 wesen noch gepayst want si was geno-
 17217 men of ontogen vanden middel der recht-
 17218 uaerdigher heren vrye macht is quaet-
 17219 heit nymmermeer en soude onnoselheyt
 17220 seker of vry wesen als ysidorus seyt Die recht-
 17221 uaerdige heerlicheit bedruet de sijn over-
 17222 mits tiranscap of mit geweld mer hair
 17223 wedersaken die haer contrari sijn die ver-
 17224 dructse ende verdrijftse mit allen Die mo-
 17225 gentheit der heren en laet de sijn oec niet
 17226 after mer ouermits sinen ondersaten set
 17227 hi hem tegen die macht die hem contrari of
 17228 teghen is | als gregorius seyt waer af dattet
 17229 openbaert dat heer een name is der mach-
 17230 ten ende een naem der rechtuaerdicheyt
 17231 die here is gherechtich ende hi minde
 17232 rechtuaerdicheit etcetera ende daer om is hi
 17233 heer want hi gerechtich is ende hi eyndt
 17234 ende slijt die saken ende die twisten bijden we-
 17235 ghe des rechts tusschen sinen ondersa-
 17236 ten ende gheeft enen ygheliken dat sijn is
 17237 ende tegen die quaetheit trecht hi dat swaert
 17238 wt om die onnosel te beschermen ende
 17239 werpt die boekelaer der gerechter mo-
 17240 gentheit teghen die quaet doen ende set-
 17241 ter hem tegen ende hi beschermt weduen
 17242 ende wezen vander hant des gheens die-
 17243 se verdrucken wil ende hi veruolget die ro-
 17244 uers ende die dieuen ende ander quadyen de-
 17245 se pijnt hi ende richter ouer ende hi en rich-
 17246 ter niet ouer na sinen wil sijnre moghent-
 17247 heit mer hi setse te recht ende naden recht
 17248 so oerdelt hi vten welken openbaert dat
 17249 die heer is een naem der gherechtich-
 17250 eit ende voirt meer een naem der vryich-
 17251 eit want die goede ende die gerechtiche

17252 heren sijn vry ende goedertieren sijn als-
 17253 men seyt hester xij. Ick soude die hele
 17254 werelt onder mijnre heerlicheit bedwon-
 17255 ghen hebben nye en woude ic qualiken
 17256 bruken der groetheit mijnre mogentheit
 17257 maer mit ontfarmherticheiden ende mit saf-
 17258 ticheiden mijn ondersaten regieren ende
 17259 daer om een ghewaer heer toent hem vri
 17260 ende stantaftich tot allen menschen sonder
 17261 totten ghenen die misdadich sijn hi heeft
 17262 lieuer dat hi van synen ondersaten ghe-
 17263 mint wert dan dat hi ontsien wert hi en
 17264 kent hem seluen niet daer voer dat hi ouer
 17265 menschen die wel leuen ende zedeliken
 17266 enen heer wesen sal Maer ouer die beesten
 17267 dat is ouer die ghene die beestelic leuen
 17268 ende quadyen sijn als gregorius seit vp
 17269 die stede genesi x. uwe verueernisse sal we-
 17270 sen alle gezielde dat sijn ouer alle dieren
 17271 die zielen hebben etcetera die mensche seyt gre-
 17272 gorius en sal den redeliken dieren gheen
 17273 prelaet wesen maer den onredeliken alsoe
 17274 dat hi vanden menschen niet en sal wer-
 17275 den maer vanden dieren want die natuer
 17276 heeft alle die menschen effen gelijc ge-
 17277 wonnen Maer die gherechtige beschei-
 17278 denisse goods set sommighe menschen voir
 17279 die ander te wesen ende dat coemt toe om
 17280 menigherhande verdiente ende si ontsyen
 17281 te misdoen van menscheliker vresen die
 17282 de godlike rechtueerdicheit niet en ont-
 17283 sien daer om wt dien en sijn sy niet hoe-
 17284 uaerdich van vresen ons heren si en sul-
 17285 len hoer glorie niet soecken mer die recht-
 17286 uaerdicheit hare ondersaten Item heer
 17287 is een naem der edelheyt als gheseyt
 17288 wort deutronomij i. Ic haelde van uwen
 17289 geslachte wijse mannen ende edele ende ic
 17290 settese ende maectese heren ende princen want
 17291 die heren sullen edel wesen ende gheboer-

17292 tich als inden moede inden vleysch en-
 17293 de inder gedachten daer om als ambrosius
 17294 seyt dat die natuer heeft die edelste ende
 17295 die starcste vanden dieren voer geset op
 17296 dat si regeerrers ende leyders sullen we-
 17297 sen vanden anderen alst openbaert inden
 17298 dieren ende inden vogelen ende oec inden by-
 17299 en inden welken alle gader die sommi-
 17300 ge den anderen bouen gaen ende sijn dye
 17301 ouerste ende inden welken die edelste ge-
 17302 uonden werden nader weldaet der naturen
 17303 op dat die mensche oec also lere hoe dat
 17304 hi bouen die ander menschen wesen sal als
 17305 na redelicheit ende nader minlicheit vten
 17306 welken sommighe dieren bouen die an-
 17307 der sijn edelike bijder naturen Item he-
 17308 re is een naem der eren ende der waerdich-
 17309 eit als apostolus seyt ad ephesios vi. Ghi
 17310 knechten weest uwen vleyscheliken he-
 17311 re onderdanich mit vresen ende mit verueer-
 17312 nis etcetera want die here mach rechtuaer-
 17313 delic van sinen ondersaten eer ende reue-
 17314 renci nemen ende hi maect sinen ondersaten
 17315 waerdich der eersamicheit ouermits ver-
 17316 dienste sijnre officien want om eens goets
 17317 heren wil so wert een heel lantschap ge-
 17318 eert ende oec ontsien ende van vreemden coep-
 17319 luden dicwijle versocht Item heer is een
 17320 naem des vreden ende der zekerheit want
 17321 een rechtuaerdich here beneemt oerlo-
 17322 ghe ende vechtinge ende dye tonrusten sijn
 17323 brengt hi te rusten want die acker luden
 17324 die opten acker sitten sijn gaern onder
 17325 enen goeden starken ende enen machtigen
 17326 here die sijn lant gaern in rusten hout want
 17327 ander heren en dorren sijn palen niet stoeren
 17328 Dat xix. capitel vanden quaden here
 17329 ⁴⁵GHelikerwijs dat enen goeden recht-
 17330 uaerdigen here niet oerbaerliker en is dan
 17331 dat gemeen goet als een gemeyn volke

17332 of een gemeynte also ist enen quaden he-
 17333 re niet quader want een quaet here die ver-
 17334 druct ende beroeft sijn ondersaten die welke
 17335 hi helpen ende bescudden soude ende in haren
 17336 officien beswaert hijse ende neemtse hem
 17337 hi vercracht rechtuaerdicheyt om goedts
 17338 wille ende om gauen die hem ghegeuen wer-
 17339 den ende en bewijst den armen niet | micha
 17340 iij. Hoert ghi princen die den recht mis-
 17341 doet ghi en beschermt dat volc niet vanden
 17342 rouers van welken volke ghi uwen tri-
 17343 buut ende uwe thienden neemt ecclesiastici xiiij.
 17344 ghi en volchde sijnre quaetheit niet ende
 17345 die aen hem niet en lyet dien quelt hi ende ge-
 17346 selten wredelic ysaie xix. Ick sal egipten
 17347 geuen inden handen der wreder heren etcetera
 17348 wreet etcetera hi maect die vreemde goeden
 17349 sijn eyghen of si sijns selfs waren ende hi
 17350 meent dat alle die goeden sijn sijn | i. regum
 17351 viij. Hi sal dijn kinderen ende dijn ackeren
 17352 nemen etcetera hi heeft lieuer dat hi ontsien
 17353 wert dan gemint | baruch vi. tonende den
 17354 volke vrese ende anxt daer om siet etcetera hij wil
 17355 geeert sijn van alle man | danielis ij. si vielen
 17356 neder ende aenbeden een zule etcetera hi verderft
 17357 die statuten ende die witten der ouder ende ordi-
 17358 ⁴⁶neert de sijn ysaie vi. O wee den genen die
 17359 quade ewen maken onder die gedaente der
 17360 rechtuaerdicheyt hi bedect ende verberget
 17361 sijn wreetheit ende sijn quaetheit ysaie lij. der
 17362 heren heren makent qualiken etcetera dicwijle
 17363 moyt hijse mit scattigen ysaie iij. die be-
 17364 scatters hebben den wijngaert beroeft ysaie
 17365 lij. assur heefften sonder sake ghepijnt hij
 17366 mint logenaers ende aenbrenghers ende hij
 17367 luystert na horen rade prouerbiorum die princen
 17368 die gaern logen horen etcetera trouwe ende vor-
 17369 waerde en hout hi nyemant i. machabeorum xvi.
 17370 die coninc haer prins swoer den genen
 17371 ende daer volcht na | hi sach vestinghe

17372 ende hi brack dat ghesworen recht hi be-
 17373 reydt hem weelde ende spise te gecrijgen
 17374 van vreemden arbeyden | psalmus Si hebben
 17375 mijn volc geslonden etcetera exempelman van
 17376 balthasar danielis v. ende ezechielis xix. hi heeftse
 17377 qualicste gheloent die hem langste en-
 17378 de trouwelicste dienden so laban wou-
 17379 de so loende iacob die welke seyde En
 17380 had god of mijns vader god niet bi my
 17381 geweest du hadste bi auonturen mi naect
 17382 gelaten Item hi slaet alle mans dienst
 17383 voer niet iudith iij. die dese diensten de-
 17384 den en mochten die wreetheit sijnre her-
 17385 ten niet gesaften Item als ander luden ar-
 17386 beyden in spelen ende in drincken so gaet
 17387 **47** hi dencken of ledich ecclesiastes v. O wee den
 17388 landen daer die coninc een kint is ende
 17389 wes princen vroech eten et iij. regum xx. die
 17390 coninc dranc droncken in sijnre doncker-
 17391 heit etcetera Dese sijn nv genoeg vanden
 17392 proprieteyten des menschen als totter
 17393 menigherhandicheyt der leden ende als
 17394 totter etaten ende als totten onderschey-
 17395 de des geslachts ende tot menigherhan-
 17396 de ghedaente mer nv van sommigen toe-
 17397 uallen die bijden mensch vallen ende na-
 17398 der naturen mitter hulpen ons heren sul-
 17399 len gheseyt werden ende eerst vander spi-
 17400 sen daer na vanden dranc inden derden
 17401 vander wakinghe ende vanden slape inden
 17402 vierden vanden arbeyde ende vander rusten
 17403 Dat xx. capitel vander spisen des menschen
 17404 **48** Nae dien dat gheseyt is vanden pro-
 17405 prieteyten des menschen als totten
 17406 genen die den mensche natuerliken ma-
 17407 ken so gebreecter noch te segghen van-
 17408 den proprieteyten der dingen die den
 17409 mensche in sinen wesen bewaren ende het
 17410 sijn dese nae iohannicum Die lucht | arbeyt | rust
 17411 dranc spise wake ende slaep sonder desen en

17412 mach dat menschelijke lichaem niet ver-
 17413 waert wesen ende wi en volghen hier de-
 17414 se ordinancie niet want wi sullense na seg-
 17415 ghen in horen steden vander luchten. ende
 17416 wi willen eerst seggen vander spise en-
 17417 de als constantinus seyde so is cibus spijs ende
 17418 is een substanci die men verkeren mach
 17419 inden wesen des lichaems datter ghe-
 17420 spijst wort ende dattet lichaem meerrende
 17421 is voedende ende ophoudende is | want
 17422 die sterke hetten der binnenster ende der bu-
 17423 tenster leden is in stadiger werckinghe
 17424 ende weder smeltinge der welker een ste-
 17425 dige stancheit weder gegeuen wert bij-
 17426 der spisen om datter ontbrack ende dat die
 17427 hetten verloren had daer die hetten me-
 17428 de weder gestarct werden Item die ge-
 17429 nomen spise wort verkeert in die ghelike-
 17430 nis des lichaems ende wert verwandelt
 17431 in sijnre naturen | want sijn bereydinge
 17432 gaet voer inder spisen daer na inder kau-
 17433 winge inden derden die ontfanghinge
 17434 inden steden der verduwinge | ten vier-
 17435 den mael sijn verduwinghe ende sijn schey-
 17436 dinghe des pueren vanden onpueren | ten
 17437 vijften die aentreckinghe der spisen ende
 17438 bewisinge ende deylinge ouer alle die le-
 17439 den | ten sesten die gelikenisse der natu-
 17440 ren vanden lede want waert sake dat die
 17441 spise den leden niet en geleken so en soud-
 17442 se nemmermeer inder naturen der leden
 17443 gheincorporeert werden of verkeert wer-
 17444 den | ten lesten na alle desen so wort een
 17445 incorporeringe ende een verkeringhe in die
 17446 natuer des lichaems want dat heet ende
 17447 vucht is gaet in die natuer des bloets
 17448 ende des vleesch ende dat cout ende droghe
 17449 is gaet in die natuer der zenen ende in die
 17450 natuer van beenre ende also vanden ande-
 17451 ren Item die genomen spise ende wel ge-

17452 mengt of incorporeert voedt noch dat
 17453 lichaem inden ionghen ende meerret dat
 17454 ende inden ouden tempert si die natuerlike
 17455 hetten ende die verloren sijn recht si weder op
 17456 ende verwaert dat lichaem dattet niet ver-
 17457 uaren en sal sommighe spisen werden in
 17458 bloede verkeert om hare substanciali-
 17459 ker vuchticheit ende om sijn hetten ende die
 17460 gebuersamheit die si hebben mitten bloe-
 17461 de sommige werden traechliker verteert
 17462 om die contrari sake | ende sommige spise
 17463 voeden veel ende seer want si winnen veel
 17464 bloets sommige spise voeden luttel ym-
 17465 mer so belastense meer nochtans verque-
 17466 ken si wat ende gemeynlic alle spise die lo-
 17467 uelic is nochtans inden genen die arbey-
 17468 den is si bequaem spise die bloet wint in-
 17469 der gesondicheit te regieren ende die gro-
 17470 ue spise wint dicker bloet Item alle spi-
 17471 se vanden welken veel bloets ghewonnen
 17472 wert heeft een puer oueruloedicheit ende
 17473 also verkeert | een spise vander welker lut-
 17474 tel bloets ghewonnen wert wint veel o-
 17475 ueruloedicheden ende gemeynlic na me-
 17476 nigerhandicheit der spisen werden si ge-
 17477 disponeert ende die complexien der leden ende
 17478 die gedaenten des lichaems werden ver-
 17479 wandelt als constantinus seyt libro i. Item bij-
 17480 der spisen werden dese gernerct als bij-
 17481 den dieten als galienus seyt super amporismos
 17482 als die substancialicheyt der spisen dye
 17483 ghedaente die grootheit ende die nodorf-
 17484 ticheit des nemers ende die bequame-
 17485 licheit des tides Het is noot dat een me-
 17486 dicus kenne die substanci ende die gedaen-
 17487 te der spisen totter bescherminge ende
 17488 den regiment der menscheliker lichamen
 17489 het is sommige spise die altemael voe-
 17490 delic is ende lichtelic verkeert is ende alsulke
 17491 spise behout die natuer ende daer is som-

17492 mighe middelbaer spise ende dese is lich-
 17493 telic verandert ende aen der naturen ghe-
 17494 uoecht als een venijnde spise die welke
 17495 van alle hore gedaenten dat lichaem ver-
 17496 keert ende verderft ende daer om moetmen
 17497 die substanci der spisen wel kennen en-
 17498 de haer gedaent dat is qualiteyt of hair
 17499 natuer op datmen gheen venijn en ne-
 17500 me voer die spise | die qualiteyt der spisen
 17501 wort ghemerct nader lester qualiteyten
 17502 inden eersten grade of nader lester groot-
 17503 heit der seluer qualiteyten ende alsoe is si
 17504 inden vierden grade | of nader middel-
 17505 heit van desen ende aldus wortse geseyt te
 17506 wesen inden derden of inden anderen gra-
 17507 de naden meerren of den minren ouer-
 17508 ganc dat is oec te mercken also waer na-
 17509 der substancien als nader qualiteyten als
 17510 constantinus seyt Sommige spise is subtijl
 17511 die welke lichtelic verduut wert wes gro-
 17512 te hoep luttel voedt want als auicenna
 17513 seyt Een spise dye schier gheresolueert
 17514 of gesmouten wert van dier spise wort
 17515 een subtijl bloet ende daer om alsulken spi-
 17516 se voedt luttel als die selue seyt ende dair
 17517 is oec een groue spise die traechliker ver-
 17518 duut wert ende haer cleyn deel voedt
 17519 veel vten welken grof bloet gewonnen
 17520 wert | ende die traechliker gheresolueert
 17521 wert vanden leden want als ysaac seyt
 17522 van subtijlre spisen coemt subtijl winnin-
 17523 ghe des bloets ende also verkeert ende is een
 17524 spise inder qualiteyten ende inder groot-
 17525 heit getempert die spise die puer is die
 17526 is te louen ende te prijsen wanneer si tus-
 17527 schen dese ghetempert is ende alsoe ver-
 17528 keert als auicenna seyt Cruden ende vruch-
 17529 ten die alte versch sijn die sijn minste goet
 17530 als totter spisen om den ouerganc der
 17531 vuchticheit want si vullen tbloet mit wa-

17532 tericheit ende scicken tbloet totter verrot-
 17533 tinghe ende daer om sijn si billiker mede-
 17534 cijn dan spise | die spise sal wesen van een-
 17535 re formen op dat si in eenre tafelen dat
 17536 is in eenre maeltijt menigerhande af-
 17537 terlatinghe niet aenghenomen en wer-
 17538 den want als auicenna seyt Als die een
 17539 spise verduut wert so wort die ander ghe-
 17540 **49**corrumpeert ende dan wert die mage al-
 17541 te seer wtghesteken ende veruult Item men
 17542 sal oec die spise meten ende hoe vele dat-
 17543 ter nut is ghenomen want hi sal ghe-
 17544 merct werden offer te veel is of te lut-
 17545 tel of datter te maten is Ist datter te ve-
 17546 le is so beswaert die natuer die maghe
 17547 si steectse wt ende blaestse op si maect torsi-
 17548 oen ende rommelinghe ende maect qua-
 17549 de humoren si doet walginghe ende corin-
 17550 ghe comen ende lescht die natuerlike het-
 17551 ten als die olye die lamp ende smoert dat
 17552 licht | si maect cramp ende aentrekinge der
 17553 leden si doet comen ende maect vlceren ru-
 17554 dicheit ende apostemen si doet den doot
 17555 ende den ouderdom seer haesten teghen
 17556 welken doot die mensche meynde hem
 17557 te beschermen ende langher te leuen om
 17558 **50**dies wil dat hi veel at Item als die spi-
 17559 se te cleyn is so cranct si die natuer ende
 17560 maect dat gesicht plomp ende alle die sin-
 17561 nen ende si doet dat haer vallen ende maect
 17562 den mensche caluwe dair coemt ptisike
 17563 ende ethica af ende maect dat lichaem plat
 17564 ende dun ende maect quader siecten dan die
 17565 grote vervullinge doet waer af datmen
 17566 seyt inden amporismen Die sieken mis-
 17567 doen seer dat si luttel eten want si sullen
 17568 hem altoes wat pinen teten al ist dat sijt
 17569 **51**qualiken mogen mer spise te maten ge-
 17570 nomen dat is goet want dat selue dat in-
 17571 den lichaem ontbreect dat richt si weder

17572 op ende verbeteret ende tempert die hetten
 17573 ende scarpt dat ghesicht ende gheeft craft te
 17574 wercken ende meerret die gesontheit des
 17575 lichaems ende verwaret ende brengt soe-
 17576 ten ende saefften slaep in want waert sake
 17577 datter meerre wederstarkinghe ouer-
 17578 mits der spisen waer dan die verliesin-
 17579 ghe des lichaems was bijder hetten die
 17580 dat dede scheyden so soude die spise tlich-
 17581 aem meerren alst openbaert als een men-
 17582 sche wasset ende waert dattet verlies meer-
 17583 re waer dan die starkinghe die daer na
 17584 volghede bijder spisen so wortet lichaem
 17585 gheminret ende blijft after als inder out-
 17586 heit mer is die wederstarkinghe gelijc
 17587 teghen die leden die daer versmouten
 17588 ende verswenen sijn soe blijft dat lichaem
 17589 in goeden wesen ende in goeden staet alst
 17590 te sien is inder ioecht | men sal die spise
 17591 mercken ende die werckinghe der spisen
 17592 na dat een eten mach want die een spi-
 17593 se beualt den ghesonden wel ende die an-
 17594 der den sieken die ander den ionghen dye
 17595 ander den ouden die ander den arbey-
 17596 der ende die ander den ledichgangher
 17597 veel dinghen sijn daer die den gheson-
 17598 den salich sijn ende den siecken venijn en-
 17599 de oec is onderscheit inden ghesonden
 17600 want peper of loke dat enen ghesonden
 17601 fleumatico goet waer dat waer enen co-
 17602 lericico venijn ende billen dat een mensche
 17603 een doot is Item men sal oec die spise
 17604 verwandelen nae der verwandelinghe
 17605 der suucten want sommighe spise is sa-
 17606 lich inden quarteyn die venijn waer in he-
 17607 ten sochten of sagen ende daer is som-
 17608 mighe spise die nut is int begin der suuc-
 17609 ten die int middel of int eynde onnut wair
 17610 Item daer is sommighe spise die wel-
 17611 ke noot is te gheuen den enen anders

17612 dan den anderen als in enen suucte die
 17613 langhe gheduert heeft ende in een ander
 17614 die nuwe is want int begin so wert ge-
 17615 ducht dat die sieke te cranck werden sal
 17616 ist dat hi niet en eet ende daer om is die
 17617 meerre spise noot in contrarien suucten
 17618 duchtmen gaue men den sieken te veel
 17619 dat die siecte meerren ende wassen soude
 17620 ende daer om salmen dan myn gheuen
 17621 daer om sal die spisinghe wesen nader
 17622 menigerhandicheyt der suucten nader
 17623 craften des siecten nader qualiteyten-
 17624 de der substancien der spisen ende daer
 17625 na wert die nutscap der spisen hier nut
 17626 gheoordelt Item een ionghelinc is an-
 17627 ders te spisen ende die sijn wasdom heeft
 17628 dan die oude man want abstinenci der spi-
 17629 sen die welc den ouden licht is die is den
 17630 kinderen ende den ionghelinghen swaer
 17631 waer af ypocras seyt | die ouden mogen
 17632 die vasten lichteliken dragen ende dye
 17633 ionghe mannen niet wel mer die kinde-
 17634 ren en moghen niet vasten want inden
 17635 ouden is die hetten cranck | mer inden
 17636 anderen starck ende daer om is die meer-
 17637 re spise den ionghen mannen noot ende
 17638 den kinderen om die hetten te verdruc-
 17639 ken ende die minste spise den ouden en-
 17640 de die selue reden is waer om dat si min
 17641 te spisen sijn die ledich gaen ende rusten
 17642 dan die arbeyden ende altoes onledich
 17643 sijn want die hetten is minre inden lu-
 17644 den die ghenen arbeyt en doen dan in-
 17645 den arbeyders alst nae openbaren sal
 17646 **52** Men sal mercken die bequamelicheyt
 17647 des tijts inden eten te geuen want die
 17648 luden behoeuen des winters grouer spi-
 17649 se ende meer dan des somers als ypocras
 17650 seyt | die buken sijn alre heetste in die len-
 17651 ten ende inden winter ende die slape alre

17652 langste want in desen tiden salmen hem
 17653 meest gheuen ende der hetten is dan veel
 17654 van binnen die welke veel voetsels be-
 17655 hoeft Inden winter heeft een mensche
 17656 appetijt ende so is die verduwinge starc-
 17657 ste daer om dat die hetten dan starcste is
 17658 ende inden zomer ist contrari want die
 17659 hetten gaet des winters totten binnen-
 17660 sten leden ende wert daer te zamen ver-
 17661 gadert ende des somers wil die hetten
 17662 al buten ende mint dan haer gelijk want
 17663 dan is haer gelike regnerende als dye
 17664 sonne of die somerlike hetten ende soe
 17665 wortse binnen ghescheyden ende ghe-
 17666 minret ende wanneer die spise dan inden
 17667 winter veel verduwet wert so moet een
 17668 mensch dan veel spisen hebben want so
 17669 wort die appetijt verwecket ende dat mach-
 17670 men oec altoes sien inden kinderen want
 17671 si veel hetten hebben daer om willen si
 17672 alle den dach eten ende si behoeuen veel
 17673 voetsels alsoe ist oec inden luden die ve-
 17674 le arbeyden inden welcken dye hetten
 17675 starck is ende daer om behoeuen si veel
 17676 voetsels ende galienus seyt dat die spi-
 17677 se allen dieren noot is als tusschen ouer-
 17678 uloedicheit ende dat minste ghetempert
 17679 als te maten want alte grote veruullin-
 17680 ghe der spisen is doot der sielen ende des
 17681 lichaems ende sonderlinghe wanneer
 17682 een mensche lange groten hongher ge-
 17683 leden had ende dat hi dan sonderlinge
 17684 ghierliken ate als hi dair toe quaem so
 17685 soude hi hem seluen doden als auicen-
 17686 na seyt | dan begheert die natuer meer
 17687 dan si verduwen kan | ende daer om sal
 17688 een mensche min spise nemen dan sijn na-
 17689 ture begheert
 17690 Dat xxi. capitel vande drancken

17691 **53**POTus dat is dranc ende is een nat-
 17692 te substanci die noot is totten voet-
 17693 sel des diers daer om als constantinus seyt
 17694 so is die dranck noot om menigerhan-
 17695 de saken wil | dit seyt hi int vijfde boeke
 17696 ende inden xxvij. capittel | het maect dat
 17697 droghe lichaem nat ende vucht ende datter
 17698 nat is dat wort vanden lichaem ontbon-
 17699 den die starkinge der spisen wort bijden
 17700 dranc geuoert totten vertsten steden die
 17701 sonder den dranc doer die enghe wege
 17702 niet comen en kunnen om hare grofheit
 17703 wil Die dranc als constantinus ende a-
 17704 uicenna segghen wort ghemenigher-
 17705 hant want die dranc is drierhande die
 17706 welke alleen dranck is als water twel-
 17707 ke lichaem niet en voedt | ende daer is een
 17708 dranc die welke dranc ende spise is als
 17709 wijn die de spise ouer alle die delen des
 17710 lichaems voert ende leydt als constanti-
 17711 nus seyt | voedende ende verwarmende dat
 17712 lichaem ende sterkende dat bloet ende die na-
 17713 tuerlike hetten ende het is een medeci-
 17714 nael drancke die welke men niet en geeft
 17715 als bier of wijn mer die regel der me-
 17716 decinen als scyropen **54** of oximel of oxiza-
 17717 cra of deser ghelijc Item als constanti-
 17718 nus seit in die ghesontheit te verwaren
 17719 ende om die ziecheit te ghenesen soe ist wa-
 17720 ter noot ende daer om en moet die mey-
 17721 ster die manieren vanden wateren niet
 17722 vergheten ende oec wel kennen op dat hi
 17723 die goede wateren gheue ende die qua-
 17724 de laet varen Item vanden wateren is
 17725 som smakelic ende sommighe niet smaken-
 17726 de ende dat smakelic water claer inder sub-
 17727 stancien dat is fonteyn water van oesten
 17728 ende licht ende haest verwarmende ende schier
 17729 coudende Dit water is ghesont ende niet
 17730 beswarende als constantinus seyt | het

17731 gaet schier vter spisen daer om dattet
 17732 claer is ende dattet niet gemengt en is mit
 17733 vulnissen ende dattet oec licht is openbaert
 17734 daer om wantet goet te verduwen is en-
 17735 de dattet oec schier warmende is ende
 17736 coudende dat sietmen daer aen wantet
 17737 subtijl is inder substancien Item ist dat-
 17738 tu weten wilste van tween wateren twelc
 17739 dat subtijlste ende dat beste is inder substan-
 17740 cien den menschen te gheuen soe neemt
 17741 twe cruesen ende volt elc mit sonderlinghe
 17742 water ende dan hebt twe schoen linnen doe-
 17743 ken effen groot ende netze ghelijc in die
 17744 wateren dat een slet int een water ende
 17745 dat ander int ander ende hangtse inder son-
 17746 nen ende datter eerst droghe is dat heuet
 17747 dat beste water gheweest ende dat subtijl-
 17748 ste mer nae desen water is dat beste dat
 17749 fonteyn water dat lopende is ten noer-
 17750 den waert twelc is tusschen oesten ende
 17751 noerden daer om dat hem die noerden
 17752 wint int aensicht wayet want vander be-
 17753 roeringhe dies wints so wortet gesub-
 17754 tijlt want des winters is dat water war-
 17755 **55**me ende cout van naturen ende des zomers
 17756 cout die noerden coude iaecht die warm-
 17757 te totten binnensten der fonteynen die
 17758 welke coude inden fonteynen slaet of
 17759 wayet vten noerden die welke warmte
 17760 die daer vergadert wert inder fontey-
 17761 nen coemt der couden van noerden te-
 17762 ghen alsoe dat die fonteyn een luttel ver-
 17763 warmt wort ende inden somer ist contrarie
 17764 so is die hetten der luchten verwarmen-
 17765 de ende iaecht die coutheit totten hoef-
 17766 den der fonteynen die welke als si dair
 17767 vergadert wert maket water cout als
 17768 macebius seyt vi. ende constantinus Item
 17769 een lopende water dat sterkelic vanden
 17770 bergen neder loept op een schoen steen-

17771 roets of een claer sant dit water behout
 17772 den anderen grade der gesontheit als
 17773 constantinus seyt Item die selue seyt dat
 17774 reghen water beter is dan die ander en-
 17775 de smakeliker lichter ende reinre als ypo-
 17776 cras seit Item die reghen is roke der wa-
 17777 teren die vander sonnen op getogen sijn want
 17778 die son en trect niet na haer dan dat sub-
 17779 tijlste ende daer om is reghen water dat
 17780 best ende dat verduwelicste nochtans wer-
 17781 tet lichteliken vulende om sijnre subtijl-
 17782 heit wille ende nochtans en ist daer om
 17783 niet te lasteren Maer het is billiker te pri-
 17784 sen om sijnre subtijlheit wille Item alle
 17785 water dat haest veruult ende gecorrumpeert
 17786 dat is subtijl ende alst vervult is soe quet-
 17787 set want het maect heescheit ende wint die
 17788 coertsen Maer dat niet veruuyt en is
 17789 dat is fijn ende daer om salment wachten
 17790 dattet niet vervult en werdt datmen oir-
 17791 baren wil Item constantinus seit twater
 17792 dat vten alren cleynsten reghen gega-
 17793 dert wort dat is tbeste water ende dair
 17794 naest ist water best dat mitten donre ne-
 17795 der coemt want die donre subtijlt dat wa-
 17796 ter ouermits sijn beroeren ende blix-
 17797 minghe Item constantinus seyt dat so
 17798 wye dicwijle coudt water drinct in sinen
 17799 ouderdom of in sijnre outhheit die en sal
 17800 die coude suucte nauwe ontgaen ende dat
 17801 warm water als constantinus seyt was-
 17802 schet die nochteren maghe vander hef-
 17803 fen der spisen ende purgeert fleumen
 17804 ende alle vuylnisse ende het suuert den bu-
 17805 ke ende solueerten ende verlicht die na-
 17806 tuer ende startse mer alte dicwijle ghe-
 17807 daen schadet want het maect die mage
 17808 weke ende verdroeft dye verduwelike
 17809 doecht ende beneemt haer die verdu-
 17810 winghe ende doet die nazen bloeden Item

17811 warm water nochteren ghedroncken is
 17812 goet den genen die des auonts te veel
 17813 ghebrast hebben als van eten ende van
 17814 drincken Item auicenna seyt die oude
 17815 wisen hebben ghetuycht dattet ghez-
 17816 den water is van minre inflammacien
 17817 dat is onstekinghe ende van lichtereren doer-
 17818 ganck | want die lichamen die hem toe
 17819 ghemengt sijn werden ghedissolueert
 17820 dat is ontbonden ouermits die werkin-
 17821 ghe des viers ende werden ghedwon-
 17822 ghen neder te gaen | ende die groue mey-
 17823 sters meynden dattet subtijlste en wech
 17824 ghewasemt had mit der cokinghe ende
 17825 datter tgroefste ghebleuen had mer dat
 17826 is gheloghen | die waterighe substanci
 17827 is vten gheliken delen | mer nochtans
 17828 mocht die cokinghe alsoe groot wesen
 17829 datter niet af bliuen en soude dan die hef-
 17830 fen ende die aerdicheit alst schijnt inden
 17831 water daermen soute wyt maect ouer-
 17832 mits starker siedinghe ende die wateren
 17833 die vanden snee ende vanden haghelen
 17834 comen die sijn beter dan alle die ander
 17835 naest den wateren der staender wateren
 17836 die inden broecken sijn alle dese wateren
 17837 salmen scuwen want als constantinus seyt si
 17838 maken die milt groot si verderuen dye
 17839 leuer ende die maghe ende maken leli-
 17840 ke huut ende oec menigerhande coert-
 17841 sen ende winnen die stenen ende ist dat si
 17842 altemael niet ghescuut en mogen wer-
 17843 den als auicenna seyt so salmense sieden
 17844 Item aristotiles seyt in libro metheroo-
 17845 rum | dat dat snee water of dat water van-
 17846 den yse en kan niet weder comen tot sijn-
 17847 re eerster subtilicheit Item dat onsm-
 17848 kende water is vierderhande als con-
 17849 stantinus seyt | dat een is gesouten | dat ander
 17850 is sulfurich dat derde alunich | dat vier-

17851 de metallich dat ghesouten water mor-
 17852 wet den buke bitende die darmen ende
 17853 slapse nochtans dicwijle ghedroncken al
 17854 drogende ende die vuchticheit verterende
 17855 bijndt dat soute water den buke ende stop-
 17856 ten ende verdroecht dat lichaem ende het ge-
 17857 neest rudicheit ende ioecselen ende helpt den
 17858 genen die twater laden ist datmen dair
 17859 mede ghewasschen werdt of datment
 17860 drinct | ende dat sulfurige water is goet tot
 17861 couden suucten | het verwarmt die zenen
 17862 ende verteert die humoren die tusschen velle
 17863 ende vleysch lagen of leggen | siet daer be-
 17864 neden vanden sulfur daer ghi sijn virtuoet
 17865 volcomeliken sien moecht mer dat aluyn
 17866 water vercoudt ende verdroecht | ende het
 17867 stempt lopinghe vanden bloede ende ge-
 17868 neest die aenbeyen ende dat metallige wa-
 17869 ter dat volcht die natuer des metals ende
 17870 sijn werck want dat water dat ouer yser
 17871 veel loept of bijden aderen des yser
 17872 stopt den buke ende starct die leden ende
 17873 onstopt die milt ende geneest den aposte-
 17874 me Item twater vanden coper coemt der
 17875 vuchticheit te hulpen ende dwingt of bijnd-
 17876 det die coude pisse Item twater vanden
 17877 siluer dat vercoelt ende droecht | dit meniger-
 17878 hande water en plachmen niet te drinc-
 17879 ken geuen Mer het dient totter mede-
 17880 cinen der oghen Item het is een dranck
 17881 die welke te gader is spise ende dranc als
 17882 die wijn Item die wijn wort diuers inder
 17883 substanci sommige sijn die groefste winen
 17884 die langher dueren dan die ander ende die
 17885 bat voeden | sommige ander sijn subtijl ende
 17886 luttel voedende | ende die schier vter ma-
 17887 gen gaen ende die de colerige humoer van-
 17888 den hoofde halen ende die wel ormen som-
 17889 mige ander sijn middelbaer winen die ge-
 17890 tempert sijn in haren wercken | ende son-

17891 der dese merkinge vanden wijn so wert
 17892 die wine oec ghemercket nader substan-
 17893 cien in vier manieren als constantinus
 17894 seyt als naden onderscheyt des tijts ende
 17895 naden goeden roke ende nader soeticheit
 17896 des smakes ende nader claricheit der ver-
 17897 wen want die wiuen⁵⁶ werden diuers na-
 17898 der tijt want dat nuwelic vter wijnpers
 17899 gecomen is en gaet in gheenre hetten
 17900 ende is inden eersten grade als galienus
 17901 seyt inden boeke vander simpelre mede-
 17902 cinen Die wine is gemaect wt vier sub-
 17903 stancien als wt scumighen of luchtigen
 17904 water of vierigen of aerdighen die wa-
 17905 terighe wort lanzem verteert ende dat wi-
 17906 nighe deel wert ghestarct ende die out-
 17907 ste winen dat sijn die heetste ende inden
 17908 roke werden si oec diuers want sommi-
 17909 ghe sijn wel rukende ende voedende som-
 17910 mighe sijn vreselic inden roke makende
 17911 quaet bloet ende hoeftzweer ende si wer-
 17912 den oec diuers inden smake want sommi-
 17913 ge sijn soet die bat voeden dan die ander
 17914 ende die den buke vucht maken | sommige
 17915 sijn daer zerp die de maghe conforteren
 17916 ende stoppen den buke ende die der borsten bi
 17917 staen ende die borst mede en is hi niet goet
 17918 sommige sijn zuer die verwarmende sijn
 17919 ende sommige sijn bitter die welke meest ver-
 17920 warmen ende si sijn die heetste winen ende si
 17921 werden diueers inder verwen want som-
 17922 mighe is wit ende is minste hete ende som-
 17923 mich geluwe ende is heter want als constantinus
 17924 seyt hi is doergaende alle die leden ende
 17925 wint heet ende droge bloet ende maect den
 17926 hoeftzweer sommich ander is swart die wel-
 17927 ke meest voedende is ende sommige wijn isser
 17928 root ende dese is heter dan die ander want hi
 17929 aerdich ende grof is bi dat die wit is of die
 17930 geluwe ende hi en is also doerscietende niet

17931 noch quetsende ende die wijn die welcke
 17932 in alle den voerscreuen middelbaer is
 17933 die is meest te prijsen want hi conforteert
 17934 die natuerlike hetten ende hi voedt die sie-
 17935 le ouer alle die leden ende hij maect den
 17936 mensche blijde ende coene ende gheeft den
 17937 lichaem doecht ende hi ydelt die rode
 17938 colera mitten swete ende mitter vrinen en-
 17939 de hi tempert die swarte colera ende dye
 17940 leden die welke vanden humoren ver-
 17941 droecht sijn brengt hi weder te pas en-
 17942 de vuchtichtse ende hi geeft den lichaem
 17943 craft ende maectse vette ende scheyt ende
 17944 verdrijft den wint ende maect goeden lust te
 17945 eten ende helpt totter verduwinge en-
 17946 de scarpt dat verstant ende hi opent die
 17947 veruulinghe der leueren ende der mil-
 17948 ten ende hi verderft ende verteert die o-
 17949 ueruloedicheit inden lichaem ende hy
 17950 neemt en wech die plecken opt oghe ende
 17951 die lipicheit ende maect enen mensche wel
 17952 sprekende te maten ghenomen ende hi
 17953 breect ende scoert den steen ende leyden
 17954 wt ende hi helpt oec die ghewont sijn dat
 17955 si ghenesen werden ende hi is den vrou-
 17956 wen goet die menstruum liden ende hi
 17957 is goet den siecken ende den ghesonden op
 17958 dat hi te maten van elcken ghenomen
 17959 wert mer nemet mens ouer mate ende dat
 17960 dicwijle so is hi hem venijn ende hi sal hem
 17961 den dode gheuen alst hier beneden open-
 17962 baren sal vander dronckenscap daer soect
 17963 die derde gheslacht van dranck dat is
 17964 dranck ende medecijn als is oximel ende
 17965 syripus want sulken dranck is goet ter
 17966 gesondicheit want hi verduut scheydt
 17967 ende wtdrijft die quade humoren van-
 17968 den lichaem ende onderwijlen laxert hy
 17969 ende onderwijlen stopt hy onderwijlen
 17970 vercoudt hi ende verdroecht onderwij-

17971 len verwarmt hi ende morwet ende vuchtet
 17972 mer die onderscheyde van desen dranc-
 17973 ke laten wi den medicis
 17974 **57** Dat xxij. capitel vanden middaech maele
 17975 of werscap
 17976 **58** Cibus et potus dat is spise ende
 17977 dranck dese twe hebben haer or-
 17978 denanci totten eten of totter maeltijt ende
 17979 totter werscappinghe | inden maeltiden
 17980 werden die spisen bereyt ende inden war-
 17981 scappen werden die luden te zamen ge-
 17982 roepen ende die stoelen ende dye sittenen
 17983 werden op gherecht Inden auontmael
 17984 werden die tafelen gheordineert ende
 17985 ghesprayt ende dye gasten werden int
 17986 hoeft vander tafelen gheset ende si en gaen
 17987 niet sitten haer handen sijn eerst gedwo-
 17988 ghen ende die dochteren vanden huse
 17989 ende die knapen werden te zamen gheset
 17990 nederwaert aen een ander tafel Item
 17991 die lepelen die messen ende die zoutuaten
 17992 salmen eerst op die tafelen legghen en-
 17993 de daer nae dat broot ende den dranck
 17994 sal daer vluchs mede bi ghedaen wer-
 17995 den ende daer na sullen volghen veel spi-
 17996 sen ende die menigherhande ende dye
 17997 knechten ende die dienres sullen daer mit
 17998 naersticheden dienen af ende aen | ende sien
 17999 al om of daer yet ghebreket ende dan sul-
 18000 len si vroliken ende blijdeliken mit mal-
 18001 canderen spreken ende lachen ende wesen
 18002 in groten solaes ende daer sullen si speel lu-
 18003 den hebben mit vedelen ende mit herpen
 18004 ende mit anderen gheschal | ende men sal die
 18005 winen ende die spise vernuwen als nv dat een
 18006 ende nv dat ander ende deylen mit malcande-
 18007 ren ouer tafel daer nae salmen vruchten
 18008 brenghen als appelen peren noten ende de-
 18009 ser gelike ende oec specien ende als die mael-
 18010 tijt gedaen is so salmen die tafelen mit-

18011 ten anderen dat daer ouer loept en wech
 18012 draghen ende die handen weder dwaen
 18013 ende droghense so salmen dan gode werc-
 18014 ken der graciën betalen ende oec den waer-
 18015 de dancken van sijnre goeder spisen daer
 18016 nae salmen graci bier of wijn al omme
 18017 schencken ende als dit ghedaen is soe
 18018 salmen vanden waert oerlof nemen ende
 18019 oec vander weerdinnen ende een yghelic
 18020 sal gaen daer hi hoert
 18021 Dat xxij. capitel vanden auontmale
 18022 **59**Cena dat is int ghemyn te segghen
 18023 auontmael ende cena wort gheseyt
 18024 van cenon twelc gemeyn is om die ge-
 18025 meynlicheit der eters of der gheenre die
 18026 gheuoedt werden als die oude seyden
 18027 als gewoenlic was int openbaer ende int
 18028 gheselschap des auonts te eten op dat dye
 18029 sonderlingheit geen luxurie maken en sou-
 18030 de mer nv mach cena geseyt worden van
 18031 cenos in griex dat vmbra in latijn is en-
 18032 de scheem in duytsche want daer om dat-
 18033 men des auonts luttel eten sal so soe-
 18034 ken si of so soectmen heymelike steden
 18035 als papias seyt of het mach billiker ge-
 18036 heyten werden van cenos dat is canis
 18037 ende dat is hont daer om dat si dan geen
 18038 caritaet en doen want een ygelic meyndt
 18039 dat hi tzijn op eten wil want alle datter
 18040 bouen vander spisen ouergelopen is dat is
 18041 hem ghenoech teghen den auontmael
 18042 het sijn veel luden die desen auontmael
 18043 groot maken ende verheffen ende alle dese be-
 18044 quamen inden werscap des conincs as-
 18045 swerus alst openbaert hester i. dat eer-
 18046 ste is die bequamelicheit des tijts die a-
 18047 uontmael sal wesen in bequaem tiden als
 18048 niet te vroeck noch niet te spade dat ander
 18049 is datmen dat auoutmael **60** maken ende punten
 18050 sal in een ghenoechlike stede ende die se-

18051 ker ende vast is ende ruym is als asswerus
 18052 dede die maecte sijn houinghe ende war-
 18053 scappinge in enen schonen ruymen hof etcetera
 18054 Dat derde is dat die ghene die dair no-
 18055 dende is die sal sinen gasten een blijde
 18056 aensicht thonen ende daer om salmen oec
 18057 sitten daert ruym van spacien is dat die
 18058 gasten vryliken lachen ende spreken sullen
 18059 moghen want dat hof en doech niet dair
 18060 die waert of waerdinnen suere aensich-
 18061 ten thonen hester i. doe si bestonden te
 18062 verhetten etcetera Dat vierde is menigher-
 18063 handicheit der spisen op dye auontuer
 18064 of daer yemant waer vanden geselschap
 18065 die vander eenre spise niet en mocht dat
 18066 hi dan vander ander proeuen mocht hes-
 18067 ter i. vanden anderen ende vanden ande-
 18068 ren etcetera Dat vijfde is menigherhan-
 18069 de drancken ende winen | waer af hester i.
 18070 geseyt wort | die wijn wort oec in gedra-
 18071 gen etcetera Dat vi. is dat die dienres hoes-
 18072 sche wesen sullen hester i. Hi settede die
 18073 princen voir inder tafelen etcetera Dat vij. is dat-
 18074 tet geselschap der vrienden die te samen eten
 18075 dat sal deen den anderen bequaem wesen
 18076 hester i. Hy maecte waerscappinge alle
 18077 den meden dat sijn luden van dien landen etcetera
 18078 Dat viij. is vrolicheit der sangheren ende der
 18079 speelluden sonder die welcke die edel luden
 18080 ende die heren haer auontmael niet en plagen
 18081 te doen luce xv. Als hi die stemme hoerde
 18082 etcetera Dat ix. is datter waskaerssen ghe-
 18083 noech wesen sullen want auontmael te doen
 18084 sonder licht is scande ende oneersam en oec ist
 18085 vrese om der vliegen wil ende ander gewormt ende
 18086 daer om salmen waskaerssen op die cande-
 18087 laers setten ende lampen ende lantaernen hangen
 18088 dair die dienres wanderen dat si sien mogen
 18089 Dat x. is dat die eters sullen mit groter be-
 18090 geerten begheren dat hem voer gebracht

18091 is want des auonts en pleechtmen geen
 18092 groue spise ter tafelen te brenghen als-
 18093 men des morghens doet mer wat lec-
 18094 kers ende wat goelics ende dat licht te ver-
 18095 duwen is ende sonderlinghe inder heren
 18096 houe | dat elfste is dat si des auonts lan-
 18097 ghe sitten sullen clametsen op dat die spi-
 18098 se te bat verduut sal werden eer dat si sla-
 18099 pen gaen want het is seer ongesont sla-
 18100 pen te gaen mit vollen buke ende men sal
 18101 des auonts luttel eten ende dat die spise
 18102 ymmer verduwelic si | ende daer om duer-
 18103 de asswerus houinghe hondert ende l.
 18104 daghen | dat twalefste is onscadelic want
 18105 een yghelic sal des auonts eten dat hem
 18106 niet en dere noch en scade want het is on-
 18107 eersaem dat des auonts yemant enich
 18108 ghelach ghelden sal | dat dertiende is
 18109 rust ende soeticheit want naden auontmael
 18110 salmen rusten want dan is die slaep seer
 18111 soet ende daer om werden die bedden ge-
 18112 maect ende ghesprayt van elpenbeen of
 18113 van yuorien ende van goude opten estrick
 18114 int pallaes van asswerus alst openbaert
 18115 hester i. want als constantinus seyt wanneer
 18116 die roke der spisen inder herssen gaet soe
 18117 slapen wi lichtelic.
 18118 Dat xxiiij. capitel vanden slape
 18119 **61**SOmpnus dat is int ghemeyn te
 18120 segghen een slaep | ende als aristoti-
 18121 les seyt so is die slaep een rust der sieli-
 18122 ker doechden mitter hetten der natuer-
 18123 liker doechden | want die geuoelike ende
 18124 die beroerlike doecht wort ghebonden
 18125 inden slape ende dan werct die natuerlike
 18126 doecht sterkelic als die dair verduwen-
 18127 de is die welke ontsteken wort ende ghe-
 18128 starct Item augustinus set een ander ma-
 18129 nier inden boeke vander grootheyt der sie-
 18130 len ende seyt aldus Die slaep is een eenre-

18131 hande natuerlike ongheuoelicheit en-
 18132 de is een ghemeyn passi der sielen en-
 18133 de des lichaems ghelikerwijs dat die
 18134 gemeyn sin is der sielen ende des lichaems
 18135 also is die slape want als hi seyt die sla-
 18136 pe is een eenrehande onberoerlicheyt
 18137 ende een hulpe der sinnen dat hi seyt | dat
 18138 die slaep is een natuerlic ongheuoelich-
 18139 eit dat seyt hi totten onderscheyde der
 18140 gheenre slapen die teghen der naturen
 18141 sijn of gheschien hi en seyt niet dat dye
 18142 slaep een beroeringhe is der wakinghen
 18143 als die blintheit des ghesichts | want
 18144 die berouinghe verminret ende verder-
 18145 uet dat twelc dat nader naturen is Item
 18146 die slape starket die natuer ende is nader
 18147 naturen als die wakinghe Item die sie-
 18148 le en verblijt haer niet inder beroerin-
 18149 ghe mer si heeft ghenoecht inden sla-
 18150 pe want die slape en is gheen beroerin-
 18151 ghe mer een natuerlike dispoicie Item
 18152 noch wort dye slape anders ghediffi-
 18153 niert of geseyt te wesen Die slaep is een
 18154 morwe passi ende een saeft bestoppen-
 18155 de die toepaden der herssen ende die we-
 18156 ghe der sinnen starkende die natuerli-
 18157 ke doecht ende wederroepende die natuer-
 18158 like hetten vanden butensten totten binnen-
 18159 sten want inden slape werden die binnenste
 18160 verwarmt ende die butenste vercout want wan-
 18161 neer die hetten diep inden slaep gebonden
 18162 wort so wort dat instrument des gemeyns
 18163 sins gestopt twelc is dat centrum of dat mid-
 18164 del van alle den sinnen die daer buten om
 18165 staen van welken centro alle die perticu-
 18166 laer sinnen spruten gelikerwijs dat die lini-
 18167 en getogen werden vanden center totten cir-
 18168 cumferencien ende daer om in dien datter also ge-
 18169 bonden is ende bestopt so en mogen die perticu-
 18170 laer machten die dair om staen niet wtgesteken

18171 werden totten eynden der instrumenten
 18172 vanden sinnen ende dat heeft die natuer
 18173 gedaen om dattet dier rusten soude van
 18174 allen willigen beroeren wantet onmo-
 18175 ghelic is altoes williken beroert te wer-
 18176 den Item die slaep als constantinus seyt in
 18177 pantegni die een slaep is natuerlic ende
 18178 die ander onnatuerlic vanden welken dat-
 18179 men hier nv niet af segghen en sal die na-
 18180 tuerlike slaep coemt vter vuchticheyt der
 18181 getemperder herssen ende wt vuchten ende
 18182 wt claren roke climmende van alle den
 18183 lichaem totter herssen want die fume dat
 18184 is die roke maect die gheesten grof ende
 18185 vullet die zenen ende also bijndt hi die sin-
 18186 nen Augustinus leert inden voirscreuen boe-
 18187 ke dat die slaep buten is vanden spisen
 18188 die daer ingaende sijn of vander humo-
 18189 ren die van binnen getempert is die wel-
 18190 ke als si gheresolueert wort of ontbon-
 18191 den of gescheyden in roke begheert dye
 18192 herssen ende als si daer gheresolueert is
 18193 so druuptse cout nederwaert ende climt
 18194 warm opwaert al distelerende dat is dru-
 18195 pende so seyndt si die hetten des herten
 18196 weder ende belet den voertganc der wer-
 18197 kinghe aristotiles seyt dattet hert is begin
 18198 der werckingen ende alle goet ende alle
 18199 quaet coemt vander herten Item inden
 18200 slape rust die sielike doecht dat die ander
 18201 bliuen als si waren te voren als gheeste-
 18202 lic ende natuerlic twelc men sien mach bi-
 18203 den appelen vanden ogen ende bijder ade-
 18204 minge ende bijder verduwinghe Item inden
 18205 slape wort goede verduwinghe Item a-
 18206 uicenna beschrijft aldus den slaep Die slaep
 18207 is een wederkeringe des geests vanden
 18208 instrumenten der sinnen ende is een beroe-
 18209 ren totten beghin mitten welken die instru-
 18210 menten der gheesten begonnen werden ende

18211 die natuerlike slape is een wederkeringe
 18212 des gheests mit verdiepinghe of dat hi
 18213 al voedende verduut mach werden | alst
 18214 openbaert inden slape der pijnres of der
 18215 gheenre die arbeyden want in dien wort
 18216 een vaste slape om die oueruloedicheit
 18217 der resolucien vanden gheest want die na-
 18218 tuer begherende die toedoeninge des
 18219 geests inder substancien maect den slaep
 18220 diep inden binnenste ende doeten daer in
 18221 sculen waer af dat die slape dieper en-
 18222 de langher wort in hem ende in desen ge-
 18223 slachte des slaeps slapen si die welke die
 18224 laxerende medecijn ydelt Item daer wort
 18225 veel gheresolueert vander substancien
 18226 des gheests mitten oueruloedicheden
 18227 ende dese slaep helpt hem seer ende geeftse
 18228 weder sinen doechden als auicenna seyt
 18229 Item als aristotiles seyt libro iij. Die slape be-
 18230 coemt enen ygheliken dier dat gheson-
 18231 dicheit heeft al ist dat die slaep in som-
 18232 mighen seer verborghen is vten voer-
 18233 screuen dinghen openbaert dat die ma-
 18234 terialike sake des slaeps is die roke die
 18235 ghescheyden is vanden lichaem nader
 18236 verduwinghe aen te sien | ende die for-
 18237 meerlike sake is inden hoofde ende neemt
 18238 daer den ghemeynen sin ende den opganc
 18239 der gheueliker zenen die daer bestopt
 18240 werden ende ghebonden ende dat dier
 18241 rustet ende alle die leden veruroechden
 18242 hem Item die werckinge des slaeps
 18243 als constantinus seyt wert twiuoudelic
 18244 verwandelt nader quantiteyten ende der
 18245 grootheit der materien die hi inden li-
 18246 chaem vant | want is der materien alte
 18247 veel so gebreect die doecht dat lichaem
 18248 wort ghevuchticht ende vercoelt | want daer
 18249 wort een ontbijdinge der humoren | ende
 18250 daer om worter een lesschinge der het-

18251 ten ende die fleume wert gemeerret ende
 18252 die natuerlike hetten gheminret ende is
 18253 die slape alte luttel so gebreecter die ver-
 18254 duwelike doecht ende tlichaem wert ver-
 18255 droecht ende is hi gematich soe wort die
 18256 spise wel verduut ende tlichaem wort vette
 18257 die moet wort gestarct ende die natuerli-
 18258 ke hetten wort gemeerret ende die humo-
 18259 ren werden getempert ende dat herte wort
 18260 gheclaert Item sijn werckinge wert verwan-
 18261 delt vander materien die hi vant want
 18262 was der materien veel ende die natuerlike
 18263 hetten cranc so wort die resolucie der hu-
 18264 moren meerre ouermits den slape dan
 18265 die ingaende natuerlike hetten verwon-
 18266 nen wort ende gelescht van dat si niet gere-
 18267 giert en moghen werden vander naturen
 18268 mer is die spise ghetempert ende oec die
 18269 humoren ende dair om wort gheboden
 18270 inden genen die medecijn genomen hebben
 18271 dat si niet slapen en sullen ende oec inden ge-
 18272 nen die ghelaten hebben ter aderen op
 18273 datter gheen resoluci der humoren en
 18274 werde ouermits den slape also dat si van-
 18275 der naturen geregeert en souden moghen
 18276 werden mer is die spise ghetempert ende
 18277 die humoren oec so verduwet die wederge-
 18278 roepen hetten die spise ouermits den sla-
 18279 pe van binnen ende geeft die ghetemper-
 18280 de humoren weder ende vuchticht dat lichaem
 18281 ende verwarmet ende maket vette daer om mit
 18282 corten woerden vergadere vten voirscreuen
 18283 scriften dat die slape wederroep die na-
 18284 tuerlike hetten totten binnensten ende die
 18285 butenste vercout hi ende verarmet vanden bloe-
 18286 de want die slape trecket al inwaert Item
 18287 die slape verwarmt die binnenste ende voet-
 18288 se ende maectse starck ende die onpuer ende
 18289 raeuwe sijn die coect hi ende rijtse ende
 18290 hi doet die sielike ende gheuoelike beroe-

18291 ringe rusten ist dat die slape ghetempert
 18292 is inder grootheit ende inder gedaenten hi ver-
 18293 licht den sieken ende hi is een goet teyken
 18294 in enen die sieke is dat die mensche beteren
 18295 sal mer is die slaep quaet inder suucten dat
 18296 is een quaet teyken als constantinus seyt
 18297 Dat xxv. capitel vande wil des slapers
 18298 **62** INden slape wort gemerct die wil-
 18299 le des slapers want al willentlijc
 18300 leyt hi hem seluen te slapen want als aui-
 18301 cenna seyt Die slape en is anders niet dan
 18302 een appetijt inder voeliker craften Item
 18303 die corticheyt des slaeps | die mensche
 18304 als hi hem te slape leyt die ordineert en-
 18305 de punt in sinen sin haestelick weder op te
 18306 staen Item die enicheyt der doechden
 18307 inden slape want die gescheyfelde doecht
 18308 wort vergadert inden lichaem des sla-
 18309 pers als auicenna seyt Item ongeuoel-
 18310 licheit des slapers alst schijnt van dat-
 18311 ter voir geseyt is het geualt dicwijle dat
 18312 yemant also vast slaept dat hi buten cume
 18313 wat geuoelt ya al worde hi geslagen Item
 18314 die soeticheit der rusten want die grote soe-
 18315 ticheit des slapens doet vergheten die
 18316 swaren arbeyt die daer thans ghedaen
 18317 is ende diemen noch doen sal Item die se-
 18318 kerheit des slapers want wanneer een
 18319 mensch vast slaept so en is hi van sinen vi-
 18320 anden niet veruaert Item die verwandelin-
 18321 ge der figuren vanden slaper want buten
 18322 is hi doot ende binnen leeft hi ende buten
 18323 is hi bleke ende binnen bloest hi ende buten
 18324 cout ende binnen warm Item inden slape
 18325 wort menigerhandicheit gemerct het
 18326 sijn sommighe die slapen mit gesloten o-
 18327 ghebraeuwen te gader ende alle alsulcke
 18328 dieren sijn van scarperen gesicht dan die
 18329 ander die mit open oghen slapen als aris-
 18330 totils seyt waer af dat die visschen sijn

18331 van crancken ghesicht want al slapen-
 18332 de en luken si haer oghen niet toe ende
 18333 als hi seyt int thiende boeke die visschen
 18334 rusten inden slape mer luttel want vluchs
 18335 werden si ontwaken ende vliegen ghin-
 18336 der henen soeket bouen int vijfte boeke
 18337 vanden oghe ende vander oghebraeu-
 18338 we Item die beeldinge der dromen en-
 18339 de der fantasien want inden slape om der
 18340 vergaderinghe der redenen ende fan-
 18341 tasien die de mensche des daechs inden
 18342 sin heeft so begrijpt die siele menigher-
 18343 hande figuren ende wonderen in sinen sla-
 18344 pe ouermits dien droem mer geen cla-
 18345 re bescheit en kan die siele onderkennen
 18346 ende daer om als die mensche ontwa-
 18347 ken wort die dinghen die hi inden slape
 18348 ghesien heeft die heeft hi vergheten
 18349 Item inden flapen⁶³ wort te voersten oir-
 18350 baerlicheit in ghemerct want wanneer
 18351 die slape natuerlic is ende ghetempert so
 18352 brengt hi den lichaem veel gemacs in
 18353 alst bouen openbaert inden woerden van
 18354 auicenna ende constantinus want dan wor-
 18355 ter verduwinghe ende scheydinge des
 18356 pueren vanden onpueren want dat puer
 18357 is ende den lichaem ghelijck dan wor-
 18358 tet den lichaem toe gheuoecht ende dat-
 18359 ter onpuer is ende onghelijc dat wort mit
 18360 cracht vanden lichaem gescheyden Item
 18361 vanden quaden droem ende vanden onnatuer-
 18362 liken soekt nederwaert int seuende boeke
 18363 van litargia
 18364 Dat xxvi. capitel van wakinge.
 18365 ⁶⁴Vigilia dat is wakinge ende is een
 18366 eenrehande disposici of wesen wanneer
 18367 die gheest wt gestort wort totten instru-
 18368 menten des gheuoelens ende des beroe-
 18369 rens om dat hi dier ghebruken mach.
 18370 waer af dat vigilia anders niet en is dan

18371 een vry wtghietinghe des gheests bij-
 18372 den instrumenten des gheuoelens ende
 18373 des beroerens werckende die werckin-
 18374 ge der ghesielder doecht inden lichaem
 18375 vigilia ende insompneytas die beteykenen
 18376 beyde wakinge mer insompneytas be-
 18377 teykent wanneer een mensche gaern sliep
 18378 ende en kan niet gheslapen | ende die sake is
 18379 onderwijlen hetten ende droeche der
 18380 complexien ende onderwijlen om die vue-
 18381 richeit des gheests die altoes geroert
 18382 wert totten butensten ende alsoe en rust dat
 18383 dier niet | onderwijlen comet van qua-
 18384 der materien die de herssen quetst alst ge-
 18385 ualt inden ghenen die geset sijn ter fre-
 18386 nesien ende tot maniam dat is melanco-
 18387 lie int hoeft onderwijlen comet van qua-
 18388 den wazem die de herssen verdroeft on-
 18389 derwijlen comet vander slimicheit der hu-
 18390 moren die inder herssen is alst schijnt in-
 18391 den seer ouden menschen ende onderwijlen
 18392 comet van hooftzweer of anderen zeren al-
 18393 soe wel inden lichaem als inden gheest ende
 18394 onderwijlen is die sake van hem beyden ende
 18395 en laten den gheest niet rusten ende onderwijlen
 18396 is inder saken quaetheit der verduwinghe
 18397 ende grote veruullige bedruckende den sie-
 18398 liken gheest ende en laet den mensche niet rus-
 18399 ten | alst schijnt inden ghenen die alte dronc-
 18400 ken sijn inden welken die scarpe roke des
 18401 wijns stekende die geuolike zenen ende is
 18402 die quetsende ende en laetse niet rusten
 18403 ende die menschen steruen dicwijle daer af of
 18404 si vallen in razerien ten si datmense mit consten
 18405 helpt of datse die natuer verlicht dat si dan
 18406 rusten mochten Item die natuerlike wakin-
 18407 ge vercoelen den mensche binnen want die het-
 18408 ten gaet weder totten binnensten ende daer om
 18409 ver-
 18409 warmen si ende droghen buten ende ist dat si bo-
 18410 uen der maten gaen so meerren si die hetten

18411 ende dunnen dat lichaem ende makent dro-
 18412 ghe ende beswaren die oghe ende die oghe-
 18413 leden ende plompen dat gesicht ende cranc-
 18414 kent ende si maken hoeft sweer ende si cranc-
 18415 ken alle dat lichaem ende te maten so ver-
 18416 warmen si dat lichaem ende vuchtent bu-
 18417 ten want die hetten ende die vuchticheit be-
 18418 gheren die vterste ende die butenste | mer
 18419 wanneer die wakinge onghemaect sijn
 18420 van starker beroeringe der gheesteliken
 18421 leden so verwarmen si ende verdroghen ende
 18422 quetsen binnen ende buten verteren si die
 18423 natuer als constantinus seyt Item die wakin-
 18424 ghe becomen den luden wel die te ma-
 18425 ten arbeyden om dat si hoer loen moghen
 18426 meerre maken ende te meer winnen ende
 18427 die clercken die te maten studeren om dat
 18428 si te vromer mogen werden inder consten
 18429 ende den genen die den here wachten als
 18430 hi coemt dat si dien blijdeliken ontfan-
 18431 gen mogen ende den genen die medecijn
 18432 genomen hebben dat si hem niet quetsen en
 18433 sullen ende den geuen ⁶⁵ die in litargien leg-
 18434 gen om dat si te eer ghenesen moghen
 18435 werden ende den wandelaers op dat si ha-
 18436 re dachuaert niet en vergheten al slapen-
 18437 de ende den genen die scapen ende ander
 18438 quick hoeden op dat si vanden woluen
 18439 niet gegheten en werden ende den genen
 18440 die biddende sijn op dat si die croen die
 18441 den wakers geloeft is niet verliesen en
 18442 sullen.

18443 Dat xxvij. capitel vanden drome

18444 ⁶⁶Sompnum dat is droem die droem
 18445 der slapers is een eenrehande disposi-
 18446 cie ouermits der welker die formen der
 18447 menigerhander dingen ende oec die yma-
 18448 gineerlike ghelikenisse den gedachten
 18449 der slapers in gedruet werden dese ge-
 18450 schien in meniger manieren als grego-

18451 rius seyt ende macrobius vanden droem cypi-
 18452 onis want ouermits die vergaderinghe
 18453 ende coppinge die de ziel mitten vleysch
 18454 heeft so comen daer disposicien ende pas-
 18455 sien die welke onderwijlen spruten van-
 18456 den lichaem inden ghedachte als een
 18457 slaept ende droemt ende daer om dunct enen
 18458 mensche dat hi veel wonders gesien of
 18459 ghehoert of ghedaen heeft als hi des
 18460 daechs of inden anderen tiden gesien
 18461 heeft of menige ander dinghen die hi
 18462 nye en sach noch en hoerde seggen als
 18463 oec onderwijlen die dieren dromen als
 18464 aristotiles seyt libro iij. want die hont droemt
 18465 datmen mercken mach in sinen bassen.
 18466 want hi onderwijlen basset in sinen slaep
 18467 ende also doet oec een paert twelc open-
 18468 baert in sinen neyen ende alsulke dromen
 18469 comen onderwijlen van vervullinge of van
 18470 ydelinghe of van dat een mensche des
 18471 daechs een dinc vast inden sin gehadt
 18472 heeft waer af dat augustinus seyt ouer genesi
 18473 libro xij. Ghelikerwijs dattet vleysch wan-
 18474 neert den geest altemael onder gedaen
 18475 wert so wertet geestelic ghehieten also
 18476 is die geest wanner die den vleysch on-
 18477 der gedaen wert so wort hi vleyschelic
 18478 ghenoeemt waer om dattet niet te verwon-
 18479 deren en is ist dat een mensche na vley-
 18480 scheliken dingen denct dat hem van vley-
 18481 schighen beelden te voren coemt Inden
 18482 dromen der dingen ende der lichamen sien
 18483 wi die ghelikenisse der dingen mer niet
 18484 die dingen Item die gedaenten die wi
 18485 nochtans sien al dromende werden ghe-
 18486 noemt mitten name der dinghen ende wi
 18487 eyghenent hem toe twelc niet en is alleen
 18488 om der gelikenisse wil Item al wakende ⁶⁷
 18489 begrijpen wi die formen der dinghen mit-
 18490 ten sinne mer al slapende sien wi die beel-

18491 den der dinghen mitten gheest Item die
 18492 dromen sijn onderwijlen waer ende onder-
 18493 wijlen loghen onderwijlen vreselic on-
 18494 derwijlen droeflick ende die waer sijn die
 18495 sijn openbaer ende onderwijlen sijn si duys-
 18496 ter alst openbaert in pharao of inden dro-
 18497 me van pharao alsulke indruckinge co-
 18498 men onderwijlen inden sin of inden moe-
 18499 de des slapers bijder godliker inspira-
 18500 cien onderwijlen bijder bootscap der enge-
 18501 len | alst openbaert in iacob die in sinen
 18502 slaep sach garden vanden populeer en-
 18503 de sach oec den engel die hem seyde nem
 18504 die roeden etcetera genesi xxx. Onderwijlen
 18505 bi bedriechenisse der quader gheesten |
 18506 alst openbaert inden wigelaers ende inden
 18507 valschen propheten waer af dat augus-
 18508 tinus seyde wanneer die goede geest in de-
 18509 sen visioen den menscheliken gheest aen
 18510 neemt soe machmen weten dat die geest
 18511 van gode is ende gods bode is | ende waert
 18512 dat alsulke beelden van sathan quamen
 18513 dat is vanden duuel die en waer niet goet
 18514 nochtans verscept hem die duuel onder-
 18515 wijlen in die vorme des lichts om dat
 18516 hem inden openbaren goeden geloeft is
 18517 dat hijse dan verleyden mach totten sinen
 18518 mer wanneer aldus sulke dromen werden
 18519 ouermits die godlike bootscap ende wan-
 18520 neer dat sober verstant oerdelt bijden be-
 18521 driegenisse der duuelen wanner hi god-
 18522 liken gheholpen is ouermits der gra-
 18523 cien daer om en salmen den droem niet
 18524 vast ghelouen noch geen geloue noch
 18525 trouwe op setten noch men salze oec niet
 18526 al slechteliken versmiden wantmen onder-
 18527 wijlen inden droem verneemt waer toeco-
 18528 mende dingen Item die dromen sche-
 18529 len nader complexien der menschen | den
 18530 sanwijn dromen vrolike dromen | den me-

18531 lancolico droeuige dromen den colerico
 18532 vuerighe dromen den fleumatico wa-
 18533 terighe dromen etcetera nader outheit ende
 18534 nader complexien ende naden geslachte den
 18535 man anders dan den wiue onderwijlen
 18536 vanden begheerte als den hongerighen
 18537 droemt van spisen den droncken mensche
 18538 na drancke ende haer contrarie want hoe dat
 18539 enighen van dien meer droemt van eten
 18540 of van drincken hoe dat si daer meer be-
 18541 gheerten toe hebben ende onderwijlen van
 18542 groten gepeynse dat ene denct och had-
 18543 de ic also veel ghelths of also vele so sou-
 18544 de ic dat maken of so waer mijn kistken
 18545 also nae vol dien luden droemt van gou-
 18546 de of van siluer als die ghierighe doen
 18547 ende altoes dunct hem dat hi reket mit
 18548 ghelde of dat hi ghelt tellet onderwij-
 18549 len comen die dromen van dat die herssen
 18550 verstormt is alst openbaert inden genen
 18551 die in frenesien legghen ende in razerie van-
 18552 den hoofde den welken wonderlike dro-
 18553 men dromen die nie ghehoert noch ghe-
 18554 sien en waren ende die dromen werden ver-
 18555 wandelt na dien dat die wazem die cel-
 18556 le der herssen venijndet ende bedroeft on-
 18557 derwijlen van venijndicheden des bloets
 18558 want die ghene die gecorrumpeert bloet
 18559 hebben dien droemt dat si wanderen bij
 18560 onreynen steden daer veel stancs is ende
 18561 onreynicheden onderwijlen van verwande-
 18562 linghe der luchten want wanneer die lucht
 18563 ghescapen is nader verwandelinghe soe
 18564 verwandelt dat lichaem oec nader verwan-
 18565 delinghe des seluen want wanneer dye
 18566 fumen of die roken resoluert sijn so ma-
 18567 ken si nyeuwe prentinge inder herssen die
 18568 welke sijn een sake der menigherhan-
 18569 der ende ongeliker dromen Item die dro-
 18570 men comen oec na dat die mensche out of

18571 ionc is die ionge kinderkijns en dromen
 18572 niet die mensche droemt voer alle die-
 18573 re dat kint en droemt niet beneden sinen
 18574 vij. iaren ende daer volcht na het waren in-
 18575 den ouden tiden mannen ende wiuen die
 18576 niet en droemden voer dat si quamen in-
 18577 der outheit ende daer een luttel quam hem
 18578 siecheit an ende si storuen
 18579 Dat xxviiij. capitel vanden oefeninghen
 18580 **68** EXercicium dat is oefeninge of ar-
 18581 beyt dese is noot totter behoudin-
 18582 ge der naturen als geseyt wort in pan-
 18583 tegni Item die oefeninge is tweerhan-
 18584 de die een is sielike ende die ander licha-
 18585 melike | die sielike exercicie is leringhe
 18586 of studeringe of wakinghe gramscap
 18587 droefheit sorge etcetera Item ist dat die ex-
 18588 exercici ghelijc is der naturen dat een men-
 18589 sche te maten hem roert ende verwandelt
 18590 so is si grote ghesontheit des lichaems
 18591 ende der sielen als beneden geseyt sal wer-
 18592 den vanden toeuallen der sielen int eyn-
 18593 de vanden seuenden boeke | mer die li-
 18594 chamelike exercicie dye een is ghelike
 18595 ende die ander onghelike die ghelijcke is
 18596 middel tusschen tranck ende starc ende tus-
 18597 schen grote ende cleyn ende tusschen traech
 18598 ende snel twelke gheen hetten noch geen
 18599 droechte en maect die ongelike is dye
 18600 dese ghetempertheit bouen gaet | ende ist
 18601 dat dese int beghin seer bouen gaet soe
 18602 heetse ende verdroecht ende wort si ten vter-
 18603 sten gedaen so vercout si ende verdroecht
 18604 ouermits die ontbijndinge der doech-
 18605 den ende ouermits dier wtwaseminge des
 18606 gheests Item constantinus seyt dat die oer-
 18607 baerlicheit vander exercicien is drierhan-
 18608 de want si verwect die natuerlike hetten
 18609 ende ontbijnt die oueruloedicheit ende si
 18610 maect die leden hart ende gheeft hem vas-

18611 ticheit Item die ongelike exercicie die
 18612 een is vniuersael dat is gemeyn ende die
 18613 ander perticulaer Die vniuersael exer-
 18614 cici is die alle die leden doet roeren als
 18615 grauen ganghen dorschen wannen en-
 18616 de deser gelijc Die perticulaer exercicie
 18617 is wanneer sommige leden rusten ende
 18618 sommige gheroert werden als scriuen
 18619 ende nayen ende deser ghelike | dese meni-
 18620 gerhande exercicien verwandelen dye
 18621 officien der menschen ende sommige am-
 18622 bocht verwarmt ende droecht als die sme-
 18623 de want die hete lucht vanden viere ver-
 18624 hetse ende verdroechtse Item die vis-
 18625 schers werden mit horen ambocht ver-
 18626 cout ende gevuchticht ende dat exercici per-
 18627 ticulaer dat een is starck ende dat ander cranc-
 18628 ke ende dat derde middelbaer Inder oefe-
 18629 ninghe salmen vier punten mercken als
 18630 die qualiteyt dat is dye ghedaente die
 18631 grootheit die tijt ende die stede die groot-
 18632 heit als dat si niet te groot noch te cley-
 18633 ne en si inder qualiteyten | dat si niet te
 18634 snel noch niet te traech en si mer die mid-
 18635 delbaer exercici is nut ende die is goet
 18636 die tijt dat is dat die exercici best is voir
 18637 den eten op dat die wellige oueruloe-
 18638 dichen die gescheyden sijn ouermits
 18639 den exercicien geydelt sullen moghen
 18640 werden op dat die spise die daer toeco-
 18641 mende sal wesen niet gecorrumpeert en
 18642 sullen werden ende die exercicie helpt oec
 18643 mede der verduwelicheit totter cokin-
 18644 ghe der spisen also verre als die exerci-
 18645 ci getempert is | ende die exercici die alte
 18646 groot is die en is niet goet want die ver-
 18647 het die leden alte seer alsoe wel binnen
 18648 als buten Item men sal oec die stede merc-
 18649 ken want sommige is waterich ende dye
 18650 vercout ende vuchticht als der visscher ste-

18651 de ende sommighe isser droghe ende is bos-
 18652 schich als die stede der iageren ende dye
 18653 stede nae dat haer arbeyt is heet ende dro-
 18654 ghe ouermits der lopinghe ende des ar-
 18655 beyts ende also vanden anderen waer af
 18656 dat enen wisen man gheuraecht was
 18657 waer toe dat die exercici nut was Hi ant-
 18658 woerde in desen woerden Een eersaem
 18659 arbeyt is een vaste bewaringe des men-
 18660 scheliken leuens ende is een hekel of een
 18661 prekelinge der slapender naturen | ende is
 18662 een vile der gescheydenre hetten ende
 18663 een verteringhe der oueruloedicheit het
 18664 is een veriaghinghe der sonden het is een
 18665 doot der suucten ende een medecijn der quel-
 18666 linge ende is een gewin des tijts ende is
 18667 scout der ioehdelicheit ende is een lerin-
 18668 ghe der wasdom ende is een blijscap der
 18669 outheit ende een hulp der salicheit si is een
 18670 voetster alre quaetheit ende si is viant der
 18671 ledicheit daer om sal hem die mensche
 18672 alleen vander exercicie trecken ende vanden
 18673 arbeyde die gheen vroude of ghesont-
 18674 heit hebben en wil mer laet ons alle wat
 18675 arbeyden so moghen wi in blijscappen le-
 18676 uen ende in ghesontheden Dese voerscre-
 18677 uen woerden set fulgencius in sinen ser-
 18678 moen teghen die ledichghangers dair
 18679 dit woert gheexponeert wort Die ledi-
 18680 ghe en at gheen broot in welken sermoen
 18681 hi seer prijst int eynde vanden sermoen
 18682 dien arbeyt des goedertieren arbeyts
 18683 nochtans set hi die oetmoedige ledich-
 18684 eit des bescouwens voer den arbeyt ende
 18685 meynt dat die beter is segghende ma-
 18686 ria en was nimmermeer gerekent onder
 18687 die natuer der lediger wiuen om die le-
 18688 dicheit der contemplacien dat is des be-
 18689 scouwens mer si is billiker voir hem al-
 18690 len gherekent hoe mocht si dat broot

18691 ledich eten die welcke was vol brodes
 18692 des leuens si breect den anderen broot
 18693 om den anderen exempel te gheuen mit
 18694 bedinghen ende mit goeder leringen dye
 18695 nader rechtuaerdicheit verlangen heb-
 18696 ben ende daer nae honghert ende dorst
 18697 Maria breect den genen broot die hair
 18698 mit bedinghen te hulpen coemt ende dye
 18699 menschen aen hem haelt ende leertse mit
 18700 predikinghe
 18701 Dat xxix. capitel van ruste
 18702 **69**QVies dat is rust ende aflatinge van-
 18703 den arbeyde gelikerwijs dat die
 18704 exercici of die arbeyt noot is totter be-
 18705 houdinge des leuens also is oec die rus-
 18706 te want dat eynde van allen dingen moet
 18707 rust wesen ende verteringhe des arbeyts
 18708 want sonder rust en is gheen dinck due-
 18709 rachtich want dat onderwijlen niet en rust
 18710 dat en is niet duerachtich | want die he-
 18711 mel die seer beroerlic is mit sinen lope
 18712 gaet te rustewaert also doet oec die son-
 18713 dye mane dye starren tfuer dye luchte
 18714 twater ende alle ander dingen die nader na-
 18715 turen beroerlic sijn ghaen int eynde ter
 18716 rusten waert waer af dat augustinus sey
 18717 Die rust heeft natuerlick haer inclinaci
 18718 dat is haer neyginge totten centrum en-
 18719 de daer om is si een beghin ende een dis-
 18720 posici der vergaderinge der delen in ho-
 18721 re stat ende daer om alle dingen die nader
 18722 naturen gheordineert sijn werden edelre
 18723 ende waerdigher geordelt die totter rus-
 18724 ten comen dan die inden beroeren altoes
 18725 sijn ende gelikerwijs dattet eynde waer-
 18726 digher is dan die ten eynde sijn. Item
 18727 die rust na dien dat si den arbeyde tegen
 18728 geset wort in alsoe menigher manieren
 18729 wort dye rust ghemercket als tot hore
 18730 daet of tot horen wercke als die exerci-

18731 ci gernerct wort die een rust is gheeste-
18732 lic die ander lichamelic vanden welken beyden
18733 wanneer dat si der naturen gelijc ghemeten
18734 waren so waren si beyde salich der sie-
18735 len ende den lichaem ende behoudende dye
18736 ghesontheyt des menschen ende en waert
18737 also niet so waert verkeert weder om Item
18738 die rust is onderwijlen alte grote ende
18739 dese rust wint ende voedt veel quader hu-
18740 moren ende maectse menichfoudich ende
18741 brengt corrupci in want die wateren die
18742 alte veel rusten veruulen ende alsoe doet
18743 yser ende alle metalle wort roestich wan-
18744 neer datment te luttel bezighet een an-
18745 der is die alte quaet is want si en verso-
18746 laest die traghe natuer niet noch en we-
18747 dermaect die cranckicheit niet ende die ver-
18748 teert sijn en maect si niet weder starck | mer
18749 die middelbaer onder dese is te prijsen
18750 want die middelbaer ruste starct die na-
18751 tuerlike hetten ende versolaest den sinne
18752 ende verbetert die verduwinge ende pur-
18753 geert den lichaem te maten Item dye
18754 ruste als totter gedaenten sommige is
18755 een waer rust ende dese is louelic op dat si
18756 niet te groot en is sommige en is geen
18757 waer rust als inden coertsen ende dese is
18758 min te prisen als men na segghen sal

Glosses

- 1 A Initiaal: lombarde, 6 regels hoog (08-13), met representant (09), met penwerk.
- 2 E Lombarde, 2 regels hoog (21-22), met representant.
- 3 iaren In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 4 derdriete Lees: verdriete.
- 5 vau Lees: van.
- 6 M Lombarde, 2 regels hoog (18-19), met representant.
- 7 I Lombarde, 2 regels hoog (20-21), zonder representant.
- 8 hersseu Lees: herssen.
- 9 fondmenten Lees: fondamenten.
- 10 I Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.
- 11 iij. De voorafgaande getalspunt (hier niet weergegeven) staat superscript.
- 12 raken De r is (ten onrechte) handmatig gewijzigd in c.
- 13 P Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.
- 14 gecorrnmpeert Lees: gecorrumpeert.
- 15 wannneer Lees: wanneer.
- 16 drinckende si en en Lees: drincken ende si en.
- 17 P Lombarde, 2 regels hoog (22-23), zonder representant.
- 18 wandt Lees: want.
- 19 M Lombarde, 2 regels hoog (35-36), zonder representant.
- 20 selne Lees: selue.
- 21 F Lombarde, 2 regels hoog (08-09), zonder representant.
- 22 laetste Lees: laetse.
- 23 N Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.
- 24 In druk alleen de representant (punt).
- 25 O Lombarde, 2 regels hoog (02-03), met representant.
- 26 A Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.
- 27 M Lombarde, 2 regels hoog (02-03), zonder representant.
- 28 V Lombarde, 2 regels hoog (08-09), zonder representant.
- 29 onderwijjlen Lees: onderwijlen.
- 30 quader In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 31 hehoren Lees: behoren.
- 32 P Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.
- 33 S Lombarde, 2 regels hoog (23-24), met representant.
- 34 N Lombarde, 2 regels hoog (21-22), met representant.
- 35 verbarcht In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 36 vergheten De n staat ondersteboven.
- 37 welichlic In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 38 regnm Lees: regum.
- 39 Dat xvij. capitel vande condicien ende manieren der goeder knechten In druk staat ' Dat ...ende' op de vorige regel (15), achter 'etcetera'.
- 40 D Lombarde, 2 regels hoog (17-18), met representant.
- 41 abel abel Lees: abel.
- 42 besculditht Lees: besculdicht.
- 43 de Lees: du?
- 44 G Lombarde, 2 regels hoog (35-36), met representant.
- 45 G Lombarde, 2 regels hoog (37-38), met representant.
- 46 27 Handgeschreven tekst in rechtermarge (27-28): 'Nota'.
- 47 16 Handgeschreven tekst in linkermarge (16): 'nota'.
- 48 N Lombarde, 2 regels hoog (33-34), met representant.
- 49 09 Handgeschreven tekst in linkermarge (09-10): 'merct wel'.

- 50 27 Handgeschreven tekst in linkermarge (27): 'nota'.
- 51 38 Handgeschreven tekst in linkermarge (38): 'nota'.
- 52 35 Handgeschreven tekst in linkermarge (35): 'nota'.
- 53 P Lombarde, 2 regels hoog (01-02), met representant.
- 54 scyropen Lees: syropen.
- 55 cout Doorgestreept en geÃ«xpungeerd, met handgeschreven tekst erboven: 'vocht'.
- 56 wiuen Lees: winen.
- 57 In druk alleen de representant (punt).
- 58 C Lombarde, 2 regels hoog (06-07), met representant.
- 59 C Lombarde, 2 regels hoog (12-13), met representant.
- 60 auoutmael Lees: auontmael.
- 61 S Lombarde, 2 regels hoog (29-30), met representant.
- 62 I Lombarde, 2 regels hoog (08-09), zonder representant.
- 63 flapen Lees: slapen.
- 64 V Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
- 65 geuen Lees: genen.
- 66 S Lombarde, 2 regels hoog (33-34), zonder representant.
- 67 wakende In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 68 E Lombarde, 2 regels hoog (10-11), met representant.
- 69 Q Lombarde, 2 regels hoog (12-13), met representant.